

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

Psychologie

**Porovnání obsahu stereotypů k minoritám od 2. stupně
základních škol po dospělost se zaměřením na Čechy, Romy a
Vietnamce**

ANNA ARLTOVÁ

Vedoucí práce

Doc. PhDr. Karel Hnilica, CSc.

Praha 2017

Prague College of Psychosocial Studies

Psychology

**Comparison of stereotypes towards minorities from older school
age to adulthood, with a focus on Czechs, Romanies and
Vietnamese**

ANNA ARLT

The Diploma Thesis Supervisor
Doc. PhDr. Karel Hnilica, CSc.

Prague 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a všechny citace a prameny řádně vyznačila v textu. Veškerou použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v přiloženém seznamu použité literatury. Citace použitých pramenů je úplná a ve své práci jsem neporušila autorská práva (ve smyslu Zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském a o právech souvisejících s právem autorským). Současně souhlasím s tím, aby tato práce byla zpřístupněna v knihovně PVŠPS a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze, dne 6.7. 2017

podpis diplomanta

Poděkování

Chtěla bych v první řadě poděkovat Doc. Karlu Hnilicovi za cenné rady, trpělivost, věcné připomínky a vstřícnost při vypracování bakalářské práce. Děkuji také Mgr. Haně Veverkové za gramatickou kontrolu práce. Mé poděkování rovněž patří Mgr. Petru Strejčkovi, Mgr. Martině Arltové, Mgr. Janě Matějkové a Ing. Martinu Tichému za pomoc při sběru dat.

Anotace

Téma této práce se zabývá aktuální problematikou spojenou se stereotypním vnímáním etnických menšin na území České republiky. Cílem je probádat skutečnosti spojené s vnímáním těchto menšin a zamyslet se nad jeho dopady, dále pak realizovat výzkum na Kolínsku u dětí z druhého stupně základních škol a gymnazijních studentů od primy do kvarty. Výzkum se zaměřuje na stereotypní vnímání menšin, konkrétně Romů a Vietnamců a na vnímání Čechů. Výsledky výzkumu na dětech budou porovnány s výsledky dospělých.

Diplomová práce se zabývá otázkami stereotypního smýšlení o menšinách, projevy nesnášenlivosti vůči menšinám a konkrétně menšinou romskou a vietnamskou. Jedná se o velmi aktuální téma, neboť multikulturalismus je trendem dnešní doby.

Klíčová slova

Stereotypy, předsudky, multikulturalismus, majorita, minorita, projevy nesnášenlivosti.

Abstract

This thesis deals with a current topic related to stereotypical perception of ethnic minorities in the Czech Republic. The objective is to explore the situation regarding perception of these minorities and to think over its impacts, as well as to conduct a research encompassing older school children and first-to-fourth-year grammar school students in the Kolín district. The research focuses on stereotypical perception of minorities, namely Romanies and Vietnamese, and perception of Czechs. Results of the children research will be compared to adults' results.

The thesis looks into the issues of stereotypical views of minorities, manifestations of intolerance of minorities, namely Romany and Vietnamese ones. The topic is highly topical, since multiculturalism is a trend of our present days.

Key Words

Stereotypes, prejudices, multiculturalism, majority, minority, manifestations of intolerance

Obsah

ÚVOD.....	10
1 VÝKLAD ZÁKLADNÍCH POJMŮ	12
1.1 Etnicita.....	12
1.2 Kultura	12
1.2.1 Kulturní konflikt.....	14
1.3 Multikulturalismus.....	14
1.4 Majorita.....	15
1.5 Minorita	16
1.5.1 Strategie vyrovnávání se s přítomností menšin	17
1.6 Předsudky.....	18
1.7 Stereotypy	20
1.8 Postoje.....	22
1.9 Začarovaný kruh komunikace.....	23
1.10 Úrovně soužití majority a minority	24
2 PROJEVY NESNÁŠENLIVOSTI	26
2.1 Diskriminace.....	26
2.2 Xenofobie.....	27
2.3 Rasismus	28
2.3.1 Rasismus jako ideologie	30
2.4 Extremismus	30
2.5 Šikana.....	32
2.5.1 Trojrozměrný pohled na šikanování	32
3.1 V čem se chování Vietnamců liší od Čechů	35
3.2 Hierarchie vietnamské komunity	36
3.3 Rodinné vazby	37
3.4 Prostředí vietnamských tržnic.....	38

3.5	Tradice zachovávané Vietnamci i v České republice	38
3.6	Vietnamská komunita v České republice.....	39
3.7	Stereotypy a předsudky vůči Vietnamcům	40
4	ROMOVÉ.....	42
4.1	Hodnoty a tradice romské komunity.....	43
4.2	Hierarchie romské komunity	44
4.3	Tradiční romská rodina	45
4.4	Romská komunita v České republice.....	46
4.5	Romská komunikace.....	47
4.5.1	Jak zlepšit komunikaci s Romy	49
4.6	Problémová stránka života Romů	49
4.6.1	Diskriminace romské komunity.....	50
4.7	Vyloučení romské komunity.....	50
4.8	Postoje a stereotypy vůči Romům	51
4.8.1	Anekdoty na téma Romové	52
5	ČEŠI	54
5.1	České národní stereotypy.....	54
5.1.1	Postoje a stereotypy Čechů k Čechům	54
5.1.2	Postoje a stereotypy o Češích	55
6	EMPIRICKÁ ČÁST.....	57
6.1	Úvod.....	57
6.2	Cíle výzkumného šetření	58
6.2.1	Hypotézy.....	58
6.3	Metoda použitá pro výzkum	58
6.4	Výzkumný soubor.....	60
6.5	Metoda kontaktování	60
6.6	Způsob zpracování dat	61

6.7	Výsledky výzkumného šetření na základních školách a gymnáziích.....	61
6.7.1	1. část dotazníku	61
6.7.2	2. část dotazníku	62
6.8	Porovnání výsledků dotazníků vyplněných dětmi s výsledky šetření u vysokoškoláků a dospělých	69
6.8.1	Bohatství.....	69
6.8.2	Obliba, prestiž.....	70
6.8.3	Pracovitost	70
6.8.4	Čestnost	71
6.8.5	Laskavost.....	72
7	DISKUSE NAD VÝZKUMNOU ČÁSTÍ.....	73
7.1	Interpretace výsledků.....	73
7.2	Etické aspekty výzkumu	74
7.3	Nedostatky práce.....	75
7.4	Návrhy dalšího zkoumání	75
	SHRNUTÍ.....	76
	LITERATURA	78
	SEZNAM PŘÍLOH	80

ÚVOD

Předmětem této práce je zkoumání stereotypů vůči Čechům, Romům a Vietnamcům. Zabývám se tím, jak se vztahují k minoritám a majoritní společnosti děti základních škol a gymnázií, a porovnávám jejich názory s názory dospělých.

Tématu Vietnamců a Romů v Čechách se věnuje celá řada prací a odborných publikací. Z pohledu dětí není téma vietnamské a romské menšiny uspokojivě prozkoumáno.

V teoretické části se věnuji základním pojmům vztahujícím se k problematice soužití Čechů, Romů a Vietnamců. Obecně vysvětluji pojmy jako je *etnicita*, *kultura*, *multikulturalismus*. Zabývám se významem pojmů *majorita*, *minorita* a tím, jak se společnost vyrovnává s přítomností menšin. Nastiňuji význam předsudků, stereotypů a postojů. Věnuji se začarovanému kruhu komunikace z hlediska soužití majoritní a minoritní společnosti a úrovněmi soužití majority s minoritou.

Ve druhé kapitole vysvětluji některé projevy nesnášenlivosti majoritní společnosti vůči menšinám. Popisuji projevy diskriminace, xenofobie a rasismu. Věnuji se pojmu *extremismus* z etnického hlediska a popisuji šikanu, která je často páchána na jedincích, kteří se odlišují od ostatních, a tudíž souvisí i s projevy nesnášenlivosti vůči menšinám.

Další kapitoly teoretické části se zaměřují konkrétně na Vietnamce, Romy a Čechy.

Třetí kapitola o Vietnamcích se zabývá odlišnostmi chování Vietnamců a Čechů, hierarchií vietnamských komunit, rodinnými vazbami mezi Vietnamci, prostředím vietnamských tržnic a způsobem života v těchto tržnicích. Dále uvádím některé tradice,

jež si zachovala vietnamská společnost i v České republice. Mluvím o vietnamské komunitě v České republice z hlediska počtu vietnamských přistěhovalců do České republiky, vztahu majoritní společnosti k Vietnamcům a uvádím některé stereotypy a předsudky vůči Vietnamcům.

Čtvrtá kapitola se věnuje Romům, historickému kontextu romské kultury a jejím charakteristikám. Mluvím o hodnotách a tradicích romské komunity, její hierarchii a tradiční romské rodině. Nastiňuji situaci Romů v České republice a mluvím o způsobu, jakým Romové komunikují. Píši o problémové stránce života Romů v Čechách, o tom, jak dochází k vyčleňování jejich komunity, a o postojích a stereotypch vůči nim.

Pátá kapitola se zabývá českou majoritní společností. Názory, jaké na sebe Češi mají, a co se o nich ve světě povídá.

Empirická část této diplomové práce se věnuje datům sesbíraným pomocí dotazníků u studentů druhého stupně základních škol a gymnazijních studentů od primy do kvarty. V této části nejprve uvádím výzkumné otázky a hypotézy, které se zabývají tím, jak děti posuzují sociální a ekonomickou situaci Čechů, Romů a Vietnamců, zda děti považují Romy za nejméně pracovité a zda jsou děti ve svém hodnocení Čechů, Romů a Vietnamců shovívavější nežli dospělí. Popisuji kvantitativní způsob výzkumu, jímž jsem pracovala, způsob sběru dat a jejich zpracování.

Dále popisuji dotazník, který jsem rozdala na základních školách a gymnáziích, a výsledky, které z něj vyšly. Poté porovnávám své výsledky u dětí s výsledky dospělých z výzkumu Karla Hnilici, Veroniky Francové, Terezy Komárkové a Ireny Smetáčkové.

V sedmé kapitole uvádím výsledky, etickou stránku a nedostatky práce. Uvádím některé možnosti dalšího zkoumání tohoto tématu.

1 VÝKLAD ZÁKLADNÍCH POJMŮ

1.1 Etnicita

Etnická skupina je „skupina jedinců, kteří se od jiných skupin odlišují svou etnicitou neboli souhrnem faktorů kulturních, rasových, teritoriálních a jazykových, dále pak svou historií, sebepojetím, vědomím společného původu a také tím, že jsou jako etnický odlišný vnímání druhými“ (Jandourek, 2012, s. 75–76).

Někdy se tento pojem používá ve spojení s minoritou, která má odlišnou kulturu než majoritní společnost, ale etnikum není vždy totožné s národem (Jandourek, 2012).

Etnicita se připisuje vztahu dvou a více skupin, tyto skupiny ji nemají jako své vlastnictví. Etnicita je mezi těmito skupinami, nikoliv v jejich rámci. Jedná se o dlouhodobou a systematickou komunikaci v rámci meziskupinových kulturních rozdílů. Etnicita vyvstává v momentě, kdy se objeví kulturní odlišnosti v sociální interakci. Etnicita se tedy týká sociálního života, nikoliv symbolické kultury (Eriksen, 2007).

Týká se sociálního vztahu mezi lidmi, kteří mají sami sebe za odlišné od ostatních skupin, kterých jsou si vědomi a vstupují s nimi do kontaktu. Při použití pojmu etnicita je vyjadřována myšlenka o tom, že skupiny a identity se vyvíjí ve vzájemném kontaktu, ne izolovaně (Eriksen, 2012).

1.2 Kultura

Pojmem kultura byla původně v antice označována kultivace půdy. Postupně se tento význam přenesl na kultivaci lidí. Ze sociálního

hlediska se obvykle kultura dělí na materiální, duchovní, latentní, explicitní, živou a další.

Kultura je definována z různých hledisek a východisek. Jednotné vymezení tohoto pojmu je obtížné, neboť je vždy vymezován v rámci jednotlivých kultur a jazyků těchto kultur. Definice kultury většinou obsahuje prvky kultury, v rámci níž je vymezována (Geist, 1992).

K nejstarším definicím patří vymezení E. B. Tylora:

Kultura neboli civilizace je komplexní celek, zahrnující poznání, víru, umění, morálku, zákony, obyčeje a ostatní způsobilosti a zvyklosti, získané člověkem jako členem společnosti (jak uvádí Geist, 1992, s. 199).

Kultura znamená ve většině západních jazycích civilizaci. Jedná se o kolektivní jev, protože je sdílena společenstvím lidí, kteří žili či stále žijí v prostředí, v kterém si ji osvojili. Jedná se o skupinové naprogramování smýšlení, které příslušníky této skupiny odlišuje od ostatních.

Lze ji chápat jako označení pro sdílené normy, způsoby chování, hodnoty, dovednost a tradice, které člověk získává v průběhu života (Čeněk, Smolík, & Vykoukalová, 2016).

Žádná kultura není zcela vnitřně homogenní. Obsahuje subkultury, které se liší od majoritní kultury. Pojem kultura se tak často pojí s identifikací určité menšinové skupiny. Jedná se zde o kulturní odlišnosti od většinového obyvatelstva. Tyto odlišnosti jsou často zdrojem předsudků vůči menšině a též diskriminace.

Navrátil (2003) uvádí kulturu jako:

Specifickou soustavu idejí, hodnot, norem, stylů života a způsobů řešení běžných životních problémů, které sdílejí příslušníci dané skupiny. Je to osvojená perspektiva, prostřednictvím které příslušníci skupiny vnímají a chápou své prostředí, vytvářejí pocit vlastního světa a osvojují si konkrétní zvyky a jiné konvence (s. 19).

Kultura dává členům skupiny pohled na svět, který vymezuje jejich představu dobrého a zlého. V čase se proměňuje, proto je důležité k menšinovým skupinám přistupovat podle aktuální situace, ne stereotypním způsobem (Navrátil, 2003).

Mnoho prvků kultury zajišťuje stabilizaci společnosti, neboť kultura je souborem stabilních zvyků, hodnot a norem, které se předávají z generace na generaci. Interkulturní psychologie ji chápe jako shrnutí prostředků a mechanismů lidské adaptace na vnější prostředí. Lidé tvoří kulturu, a zároveň je kultura ovlivňuje. Bez společnosti by neexistovala kultura, a společnost neexistuje bez kultury.

V obecné rovině tedy kulturu tvoří kulturní artefakty, sociokulturní regulativy, ideje a sociální instituce (Čeněk et al., 2016).

1.2.1 Kulturní konflikt

Jedná se o pojem týkající se vztahu mezi původním obyvatelstvem evropských zemí a přistěhovalci s odlišnou kulturou a náboženstvím (Scheu, 2011).

1.3 Multikulturalismus

Pojem *multikulturalismus* je významově obtížně definovatelný. Obsahuje přesvědčení o tom, že lidé s různým původem mohou žít společně a vzájemně se učit porozumět druhým. Snaží se

o komunikaci a soužití mezi lidmi navzdory odlišnostem jazykovým, rasovým či věkovým, a to bez vzájemných předsudků.

Používání výrazu *multikulturalismus* se spojuje s obrazem současné společnosti obsahující kulturní odlišnosti, které oddělují určité skupiny obyvatel. Na tyto skupiny je pohlíženo prostřednictvím kategorií: etnicita, rasa, kultura, náboženství, identita, pohlaví, majetková situace, tělesné postižení či sexuální orientace. Tyto skupiny nejsou rovnocenné v přístupu k ekonomickým, politickým a symbolickým zdrojům.

Multikulturalismus je možné chápat jako nauku, která říká, že jednotlivé skupiny se mohou svou kulturou odlišovat od majoritní společnosti a stejně tak má většina právo se lišit od minoritní společnosti a ponechat si svou kulturu.

Kritika multikulturalismu je zaměřena na to, že důsledkem může být vznik paralelních společností, což mívá negativní důsledky (Čeněk et al., 2016).

1.4 Majorita

„Majorita je větší, zpravidla nadpoloviční část společenského útvaru, vytvářející v něm početní převahu. Podle jiného pojetí je majoritou skupina, která je příslušnému sociálnímu celku kulturně, ekonomicky a politicky dominantní, přičemž nemusí být početně v převaze“ (Geist, 1992, s. 210).

Členové majoritní společnosti si vytváří heterostereotypy vůči menšinám. Tyto heterostereotypy se často projevují nepřátelstvím a agresivitou namířenou vůči členům minoritní společnosti. Autostereotyp, který si majorita vytváří vůči minoritě, se projevuje znaky nadřazenosti (Geist, 1992).

1.5 Minorita

Minorita je menšina. Menšinami se obvykle rozumí národnostní, etnické či rasové skupiny. Zjednodušeně se dá říci, že se jedná o početně menší skupinu, než je jiná skupina ve společnosti (Navrátil, 2003).

Z hlediska relativní početnosti národnostní menšiny jsou definovány tři typy minorit: 1.) Skupina, která převyšuje 10 % obyvatelstva ve státě. 2.) Společenství o velikosti 3–10 % celkové populace států. 3.) Skupina menší než 3 % populace daného státu.

Podle kulturně antropologického hlediska je minoritou společenství, jež sdílí etnické, jazykové a kulturní odlišnosti od majoritní společnosti (Šišková, 2008).

Za minoritu je považována skupina, jež má vůči většinové společnosti specifické vztahy. Jsou za ni většinou považováni přistěhovalci, lidé s postižením, homosexuálové či členové určitých politických, jazykových a náboženských skupin. Členové minority mají často sníženou kontrolu a moc nad vlastními životy, než je tomu u většinové společnosti.

Schaefer uvádí charakteristické znaky menšinových skupin:

- 1.) Tělesné nebo kulturní charakteristiky, které její příslušníky odlišují od příslušníků dominantní skupiny, 2.) zkušenost předsudečných postojů a znevýhodnění, 3.) příslušnost k minoritní skupině není dobrovolná, 4.) pocit solidarity s jinými příslušníky téže skupiny, 5.) sňatky jsou uskutečňované obvykle mezi příslušníky téže skupiny (jak uvádí Navrátil, 2003, s. 16).

Odcizení menšinových skupin od majoritní kultury je také důsledkem dlouhotrvajícího znevýhodňování. Má to za následek, že členové menšiny nemají dostatek kulturní výbavy pro užívání institucí, které užívá většinová společnost. Způsobuje to konflikty

mezi majoritou a minoritou a předsudečné vnímání minority (Navrátil, 2003).

V nynější době zauímají členové minoritní společnosti z hlediska sociálních pozic převážně střední, či spodní vrstvu společnosti. V horní vrstvě je jejich zastoupení slabé (Geist, 1992).

1.5.1 Strategie vyrovnávání se s přítomností menšin

Existují tři oblasti strategií vyrovnávání se s národnostními menšinami. Patří mezi ně kulturní, sociální a politická oblast.

Kulturní oblast

Segregační strategie. Jedná se o izolaci menšiny. Kultura je považována za méněcennou, a je s ní tak nakládáno.

Asimilační strategie. Podle této strategie má menšina převzít kulturu většiny. Minorita má opustit svá přesvědčení a zvyky a podřídit se většinovému. V důsledku toho jsou odlišnosti vnímány jako nepřizpůsobivost.

Kulturní pluralismus. Tato strategie respektuje kulturní odlišnosti. Bere v potaz, že se v jedné společnosti vyskytuje více etnických skupin a jejich kultura má být zachována. To vede k multikulturalismu, který podporuje rozšiřování vědomostí o různých kulturách.

Strategie tavícího kotle. Jedná se o neustálé přetváření kultury prostřednictvím vstupů různých kultur. Kultury minorit vstupující mezi majoritní společenství se s ním promísí, a dojde k celkovému posunu na obou stranách.

Sociální strategie

Sociální vyloučení. Dá se o něm také mluvit jako o sociální segregaci. Důsledkem je omezení menšin v přístupu ke zdrojům, které potřebují pro účast na sociálním, politickém a ekonomickém

dění ve společnosti. Způsobuje to nedostatečnou kvalifikaci, a v důsledku toho problémy s uplatněním na trhu práce, dále nižší příjmy, nekvalitní bydlení, zhoršené zdraví a další.

Sociální včleňování. Jsou dvě strategie sociálního včleňování. První je založena na vytváření rovných podmínek v oblastech vzdělání, zaměstnání, bydlení a dalších. Druhá se snaží o změnu struktury společnosti tak, aby měli všichni stejnou možnost přístupu k moci. Jedná se o snahu zajistit zastoupení členů menšinových skupin v mocenských strukturách.

Politické strategie

Liberální pluralismus. Zde je vyzdvížena rovnost příležitostí. Rovnost při získávání práce, bydlení, využívání sociálních služeb. Pro všechny platí stejný způsob zacházení, s ohledem na potřeby znevýhodněných.

Strukturalismus. Vychází z kapitalistického pojetí společnosti, kde mají různé skupiny různé postavení. Příkladem může být oddělení sociálních tříd (Navrátil, 2003).

1.6 Předsudky

Předsudky jsou určitým nasměrováním osobnosti k efektivní či neefektivní komunikaci. Předsudky vyplývají z hodnotových vzorců chování, zkušeností a sociálního vnímání. Vedou nás k závěrům, které považujeme za pravdivé i bez důkazů jejich pravdivosti. Předsudky často sdílí skupina lidí, která neví, že se jedná jen o generalizace skutečností. Toto zobecnění mnohdy pomáhá v dnešním složitém světě plném informací (Šišková, 2001).

Předsudky jsou typické svým emočním zabarvením a nereflektovaností (Geist, 1992).

Předsudek je zvláštní třídou postojů. Mezi definiční znaky předsudku patří, že „jde o postoj k sociální kategorii, je pokládán za příčinu diskriminace, má negativní valenci, tj. je negativním postojem k sociální kategorii“ (Hnilica, 2010, s. 100).

Lidé mají přirozeně sklon k předsudkům. Generalizují a tvoří kategorie, které zjednodušují složitý svět zkušeností. Lidé si vytváří racionální a iracionální kategorie. Racionální se opírají o vlastní zkušenost, iracionální kategorie se vytváří na základě informací, jež nemusí být vůbec pravdivé či vychází jen z fantazie (Allport, 2004).

Je zde nebezpečí, když hodnotíme jedince na základě jediné informace, jediného rysu, například podle barvy kůže či aktuálního chování. Může se pak stát, že na základě jediného rysu dotyčného odsoudíme, či jej dokonce pokládáme za méněcenného.

Zobecnování se v komunikaci objevuje odjakživa. Předsudky používáme mnohdy nevědomě a jako takové mohou způsobovat bariéru mezi lidmi (Šišková, 2001).

Předsudek lze definovat jako „odmítavý až nepřátelský postoj vůči člověku, který patří do určité skupiny, jen proto, že do této skupiny patří, a má se tudíž za to, že má nežádoucí vlastnosti připisované této skupině“ (Allport, 2004, s. 39).

Allport (2004) uvádí, že předsudek znamená „smýšlet o ostatních špatně, bez náležitého opodstatnění“ (s. 38). V této krátké definici můžeme vyčíst, že předsudek zahrnuje ničím nepodložený úsudek a citové zabarvení. Předsudek ale může být i neopodstatněným pozitivním zaujetím vůči někomu či něčemu. Předsudek tedy může být odmítavý i příznivý. Etnický předsudek bývá však převážně odmítavý. Definice odmítavého etnického předsudku může znít takto: „Etnický předsudek je antipatie, která vychází z chybné a strnulé generalizace. Tuto antipatii lze pociťovat nebo vyjádřit. Může být namířena proti skupině jako celku anebo proti jedinci, protože je příslušníkem této skupiny“ (Allport, 2004, s. 41). Takto

se může jedinec dostat do nevýhodného postavení, ačkoliv to nezpůsobil svým chováním.

Ačkoliv jsou předsudky většinou neopodstatněné, jedinec, který předsudek má, bude s jistotou říkat, že důvody pro takovéto smýšlení má, a má jich dostatek. Vyjmenuje nepříznivé dopady, jež mají na jeho život a život ostatních například uprchlíci či orientálci. Jeho pohled však bývá určen jen selektivním výběrem pár jeho vzpomínek promíchaných s tím, co se povídá v okolí. Často ani nemá svou vlastní zkušenost s objektem stereotypu (Allport, 2004).

Předsudky mají kognitivní, afektivní a behaviorální komponentu. Kognitivní komponentou jsou stereotypy neboli sdílená mínění o charakteristických znacích skupin. Afektivní komponentou jsou postoje neboli hodnocení skupin. Behaviorální komponenta se projevuje diskriminací v jednání se skupinami (Čeněk et al., 2016).

Čím je předsudek silnější, tím je větší pravděpodobnost, že se aktivně projeví. Příklady fyzických projevů negativních předsudků mohou být osočování, vyhýbání se, diskriminace, fyzické napadání až vyhlazování (Allport, 2004).

V řadě definic splývá předsudek se stereotypem nebo s postojem. Mnoho autorů používá tyto termíny jako synonyma a vztahy mezi nimi dále nerozvíjí (Geist, 1992).

1.7 Stereotypy

Dá se říci, že stereotypy jsou šablonou pro vnímání a posuzování. Nevznikají jen na základě individuální zkušenosti, ale jsou přejímány od okolí a udržovány tradicí.

Mohou být pozitivní i negativní a jsou silným přesvědčením o nějaké kategorii. Funkcí stereotypů je ospravedlnění chování zaměřeného k této kategorii. Další funkcí je usnadnění vnímání a uvažování.

„Z psychologického hlediska je stereotyp opakující se, navyklý způsob jednání“ (Čeněk et al., 2016, s. 200). Jedná se tedy o sdílenou představu o zástupci určité kultury, země, společenství (Čeněk et al., 2016).

Příkladem vytvoření stereotypu může být situace, kdy se jedinec kdysi setkal s menší skupinou Mongolů, kteří byli všichni vysocí. V jedinci následně zůstala představa o tom, že jsou všichni Mongolové vysocí. V tomto případě se jedná o elementární, jednoduchou formu stereotypu. Většina stereotypů však obsahuje více než jeden znak, většinou pět až dvanáct. Jedná se tedy o množství informací, uložených v dlouhodobé paměti. Stereotypy máme tendenci zobecňovat i na subjekty, s nimiž nemáme osobní zkušenost, v čemž ulpívá hlavní síla i slabost stereotypů (Hnilica, 2010).

„Stereotyp je příliš silné přesvědčení spojené s nějakou kategorií. Jeho funkce spočívá v tom, že má ospravedlnit (racionálně vysvětlit) naše chování a postoj vůči této kategorii“ (Allport, 2004, s. 215).

Stereotyp nemá stejný význam jako kategorie. Jedná se spíše o stálou ideu, jež doprovází kategorii. Stereotyp ospravedlňuje kategorizování a antipatie vůči určité skupině formou síta, přes které proteče jen něco, a usnadňuje tak vnímání skutečnosti (Allport, 2004).

Se stereotypy souvisí sociální role. Očekávání spojená se sociálními rolami, to, jaké znaky a chování by měla určitá role zahrnovat, úzce souvisí s vytvářením stereotypů. Stereotypy a role se však vždy neshodují. Určitá role pojící se s pozicí v zaměstnání může například zakazovat brání úplatků v práci, stereotyp o této pozici však může být zcela jiný.

Paměťové schéma stereotypu je vždy příslušné určitému jedinci, který toto schéma využívá při dalším poznávání.

Uplatnění stereotypu v určitých situacích může proběhnout relativně automaticky, nevědomě. Pokud má jedinec dostatek zdrojů poznání, může ovlivnit vybavení si stereotypu a poznávat druhého na základě těchto pravdivých skutečností. Zautomatizované procesy vybavování stereotypů však často zcela kontrolovat nejdou, ani když je přítomný dostatek kognitivních zdrojů (Hnilica, 2010).

Stereotyp jde ruku v ruce s předsudky. Stereotypy mohou omezovat a ignorovat individualitu lidí. Mohou podléhat negativním a hanlivým názorům. Když k tomu dojde, stereotyp se spojí s předsudky (Cohen, 2011).

1.8 Postoje

Na vzniku postoje se podílejí sociální i individuální složky. Pojem *postoj* je mnohoznačný. Může být vymežován z hlediska fyziologického, behavioristického, z hlediska kognitivního, psychoanalytického a dalších (Geist, 1992).

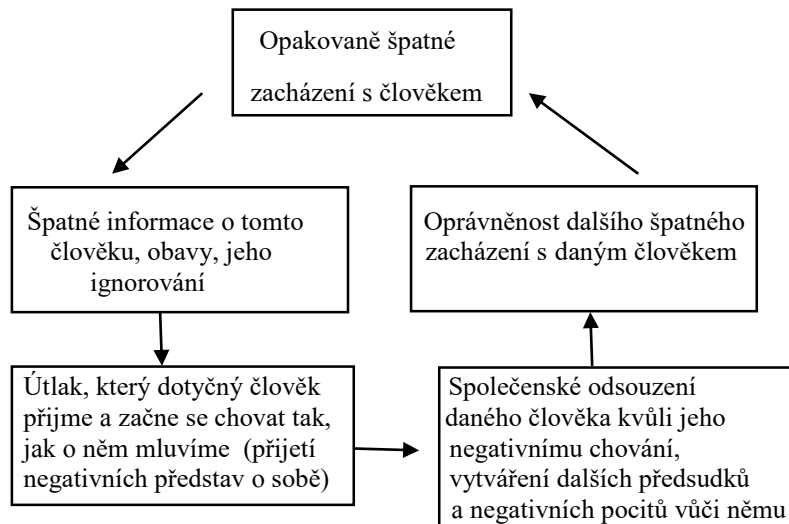
E. S. Bogardus považuje postoj za „tendenci jednat pro nebo proti něčemu v okolí, co tím dostává pozitivní nebo negativní hodnotu“ (Geist, 1992, s. 283).

Struktura postoje je určována jednak jeho zaměřeností. Člověk postojem vyjadřuje své subjektivní stanovisko k něčemu nebo objektivní, cílové zaměření. Jednak jeho intenzitou. Rovněž jeho kvalitou neboli tím, zda je pozitivní, či negativní. Svým rozměrem, jenž může být jednoduchý, či velmi složitý. Svým emočním zabarvením, dobou trvání a soudržností v soustavě postojů (Geist, 1992).

„Funkčními složkami postojů jsou emoce, přesvědčení, afekty, předsudky, mínění, názory, sociální kontakty a vztahy a další. Tyto faktory vytvářejí relativně trvalou soustavu hodnocení, která se stává součástí hodnotového systému osobnosti“ (Geist, 1992, s. 285).

1.9 Začarovaný kruh komunikace

Při komunikaci mezi majoritou a minoritou je třeba volit správné postupy a myslet na začarovaný kruh komunikace. Začarovaný kruh komunikace je znázorněný na obrázku číslo 1.

Obr. 1. Začarovaný kruh komunikace

Na obrázku začarovaného kruhu komunikace je znázorněno, že členové majority mají nějaké informace o minoritě, které určují jejich způsob komunikace. Může se jednat o informace, které tvrdí, že daný člen menšiny, respektive celá menšina krade, je hluchá, nevzdělatelná. To způsobí obavy ze setkávání s takovými lidmi.

Pokud budu s členy minority, vůči nimž mám tyto představy, jednat podle těchto představ, budu tuto skupinu ponižovat či jí nepřiznám plnou lidskou důstojnost, pak se může stát, že si ten, s kým takto jednám, můj pohled na něj zvnitřní. Začne se chovat stejným způsobem, jakým se o něm mluví.

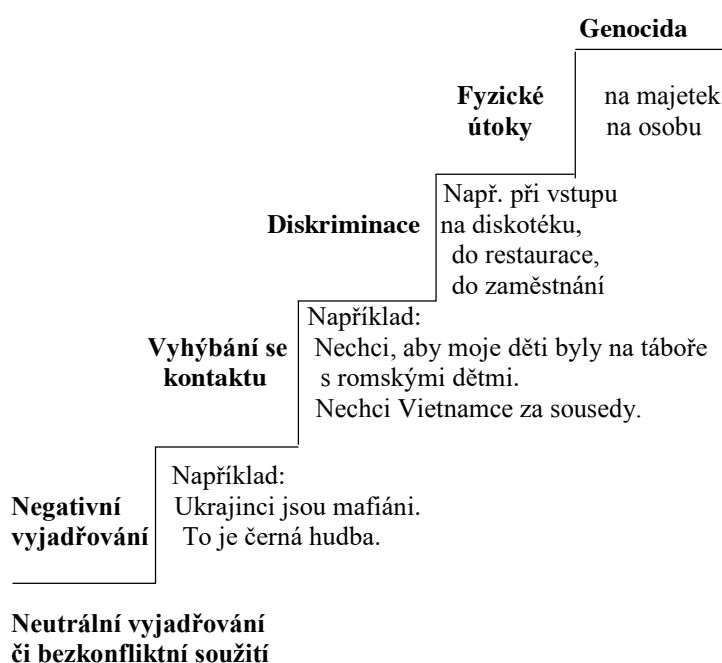
S takovýmto modelem se setkala více z nás. Například když se dítěti zhorší známka jen z toho důvodu, že daný předmět nemá v oblibě či má z něj obavy. Ačkoliv se snažilo, tak se výsledky nedostavily

a snaha nebyla oceněna. Došlo tedy k názoru, že je to zbytečné, a začalo se chovat, jakoby opravdu nic neumělo.

Stejně tak člen minority, který se setkává s projevy podceňování a neúcty, se začne chovat špatně, čímž přiměje okolí jen k dalšímu negativnímu hodnocení. Takto vypadá začarovaný kruh, kdy se s člověkem, který byl zprvu jen odlišný, opakovaně špatně zachází. Vzdálenost mezi lidmi se tím prohlubuje (Šišková, 2001).

1.10 Úrovně soužití majority a minority

Úrovně soužití majoritního a minoritního obyvatelstva jsou znázorněny na obrázku číslo 2.

Obr. 2. Úrovně soužití majority a minority

Negativní vyjadřování o minoritách a jejich negativní hodnocení se vyznačuje hanlivým označováním či vtipy, které se často objevují v běžné komunikaci.

Vyhýbání se kontaktu s minoritním obyvatelstvem je druhým stupněm. Majoritní obyvatelstvo odmítá styky s příslušníky minorit, nechce je za sousedy či kolegy.

Diskriminační zacházení s menšinou je třetím stupněm. Příslušníkům minority je zakázán vstup na některá místa, mají omezeno vzdělávání a získání zaměstnání.

Fyzické útoky zaměřené na příslušníky minority jsou čtvrtým stupněm. Jsou zaměřeny na osoby samotné či jejich majetek. Toto chování často vyvolá protiútok.

Pátým stupněm je genocida. Při ní dochází k fyzické likvidaci příslušníků dané minority a to většiny, nebo všech.

Toto chování se objevuje v každé společnosti. Je důležité, v jakém rozsahu a jak na to reaguje společnost. V České republice se setkáváme se čtvrtým stupněm, tedy s fyzickými útoky, a to u stále mladší části populace.

Pokud s tím budeme chtít něco udělat, je třeba, aby každý začal u sebe. Pro zlepšení situace může každý z nás udělat nejvíc sám ve svém okolí, a to svými postoji a chováním (Šišková, 2001).

2 PROJEVY NESNÁŠENLIVOSTI

2.1 Diskriminace

Geist (1992) uvádí, že diskriminace je zvláštní případ sociální diferenciacce, v němž jsou popřeny normativní zásady rovnosti a stejného zacházení se všemi členy sociálního útvaru. Jedná se zejména o neoprávněné rozlišování jedinců, skupin (vrstev, tříd atp.), hodnot a podobně, na základě jejich příslušnosti k určité sociální (profesní, politické, stratifikační, náboženské atp.) nebo biologické (rasové) kategorii a zvýhodňování jedněch vůči druhým (s. 68).

Diskriminovaný může být vyloučen z některých druhů zaměstnání, z některých obytných částí místa pobytu, může být zbaven politických práv a sociálních výhod, také mu může být znemožněno vzdělávání, vstup do kostelů či nemocnic a další. Při diskriminaci se snaží diskriminující jedinci vyloučit příslušníky cizích skupin ze svého okolí, ze škol, pracovišť či země (Allport, 2004).

OSN řadí mezi formy diskriminace:

Nerovné postavení před zákonem (obecné odpírání práv jednotlivým skupinám)

Nerovnost osobního bezpečí (zákroky, zatýkání, otevřené pohrdání na základě příslušnosti k určité skupině)

Nerovnost svobody pohybu a usídlení (ghetta, zákazy cestování, zakázané oblasti, zákazy vycházení)

Nerovnost ochrany svobody myšlení, svědomí a náboženství

Nerovnost ve využívání svobodné komunikace

Nerovné právo na pokojné sdružování

Nerovné zacházení s těmi, kdo se narodili jako mimomanželské dítě

Nerovnost ve využívání práva na sňatek a založení rodiny

Nerovnost ve využívání svobodné volby povolání

Nerovnost v předpisech o majetku a nakládání s ním

Nerovnost v ochraně autorských práv

Nerovné možnosti vzdělání či rozvíjení schopností a talentu
Nerovné možnosti podílet se na kulturních přínosech
Nerovnost poskytovaných služeb (ochrana zdraví, rekreační zařízení, bydlení)
Nerovnost ve využívání práva na občanství
Nerovnost práva podílet se na vládě
Nerovnost přístupu do veřejných úřadoven
Nucená práce, otroctví, zvláštní daně, neřízené nošení rozpoznávacích znamení, zákony omezující soukromé výdaje, veřejné očerňování skupin (jak uvádí Allport, 2004, s. 83).

Tento seznam by mohl být ještě širší. Za diskriminaci se může rovněž považovat znemožnění pracovního povýšení, získání úvěru, zákazy vstupu do kaváren, divadel, hotelů a další. Jednou z nejrozšířenějších forem diskriminace je nerovnost při získávání bytu a vyloučení do izolovaných oblastí, aniž by si to příslušníci dané skupiny přáli (Allport, 2004).

Diskriminace může být jak negativní, ve smyslu znevýhodňování členů určité skupiny, tak pozitivní, ve smyslu zvýhodňování členů jisté skupiny. Může být explicitní nebo implicitní (Hnilica, 2010).

2.2 Xenofobie

Xenofobie je výraz, který označuje strach z cizího. Jedná se o druh obav z neznámého, a v důsledku toho udržování si odstupů od tohoto neznámého a subjektivně ohrožujícího (Čeněk et al., 2016).

Pravděpodobně je xenofobie emočním základem pro vznik nenávistných ideologií jako například rasismu, fašismu a dalších. Je základem k napětí mezi minoritní a majoritní společností a přispívá k problémům minorit. Xenofobie je individuálním pocitem, tudíž ji nejde trestat či zakázat (Frištenská & Víšek, 2002).

Tento termín se dá obecně použít pro označení mezilidské nesnášenlivosti a předsudečnosti vůči lidem pocházejícím z jiného prostředí. Znamé věci, takové, na které je člověk zvyklý, vzbuzují

pocit jistoty a bezpečí. Neznámí lidé pocházející z jiné kultury vyvolávají pocit ohrožení, narušení řádu a je na ně pohlíženo jako na nepřátele.

Projevy xenofobie nejsou typické jen pro člověka. Můžeme je pozorovat u jiných zvířecích druhů za účelem ochrany teritoria či udržení hierarchie. Je to vlastně druh obrany, která upozorňuje na nebezpečí.

Xenofobie je také pokládána za primitivní formu šovinismu, která se vztahuje na všechny cizí národy bez výjimky. Cizí a neznámé je považováno za nebezpečné, a stane se z něj obětní beránek, kdy je brán jako původce těžkostí (Čeněk et al., 2016).

Xenofobie se dá ovlivnit a zmírnit výchovou, vzděláváním a dostupností informací o jedincích či skupinách, které považujeme za cizí a z kterých máme proto strach a vnímáme je jako nebezpečné (Frištenská & Víšek, 2002).

2.3 Rasismus

Rasismus je specifická forma předsudků zahrnující předsudky nebo chování vůči členům etnické skupiny. Definice rasy je poněkud proměnná, ale obecně odkazuje na etnickou skupinu pocházející z určitého kontinentu, jako jsou lidé afrického, evropského nebo asijského původu (Cohen, 2011).

Rasismus je založen na vnímání rozdílů mezi rasovými skupinami. Vnímání odlišnosti své skupiny od ostatních. Toto vnímání je historicky zakořeněno a má za následek vznik různých stereotypů a postojů. Je to označení pro chování, které převyšuje vnímání rasových odlišností, a projevuje se nepřátelským jednáním se zástupci jiné rasy. Jeho projevy jsou diskriminace a agrese namířená vůči těmto zástupcům. V České republice se pojem rasismu týká převážně Romů, uprchlíků, Židů, Vietnamců, dalších menšin i většinové společnosti.

Rasismus je pocitováním fyzické a duševní nerovnosti mezi lidskými rasami. Objevuje se zde představa o rozdělení lidstva na vyšší a nižší rasy. Vyšší jsou ty, které mají vládnout. Přinesly civilizaci a pokrok. Nižší nemají schopnost tvořit a potřebují vedení. Rasismus na základě odlišností ospravedlňuje rozdílné zacházení s lidskými skupinami.

Tímto termínem se nezdá označuje agresivní či ponižující chování vůči příslušníkům jiné rasy. Za příslušníky jiné rasy jsou mnohdy mylně považováni i ti, již jsou stejné rasy.

V současnosti se rasismus opírá o dva hlavní argumenty. Prvním argumentem je, že inteligence je z 80 % dědičná, a druhým argumentem je dokládání tohoto stanoviska prostřednictvím výsledků IQ testů příslušníků různých ras.

Příkladem rasistické teorie je teorie Gobineaua. Dle tvrzení Gobineaua rasový princip určuje osud civilizace. Pokud dojde ke smíšení ras, nebude si moci žádná rasa udržet čistotu a mísením dochází k degeneraci.

Gobineau uvádí u každé rasy typické vlastnosti:

Žlutá rasa je popisována jako materialistická a inteligentní, chybí jí fantazie a její jazyk není schopen metafyzického vyjadřování.

Černá rasa postrádá inteligenci, je zavržená pro lenost, smyslnost, absenci smyslu pro organizační práci a skutečnou kulturu, stejně tak jako pro morální zbabělost.

Bílá rasa vyniká velkou energií a inteligencí, smyslem pro čest, odvahu, krásno, ladnost a válečnické umění (jak uvádí Čeněk et al., 2016, s. 218).

Gobineau touto rasistickou teorií vysvětloval, že dávné civilizace, jako egyptská, indická, fénická, řecká, došly ke kulturnímu úpadku důsledkem smíšení ras (Čeněk et al., 2016).

2.3.1 Rasismus jako ideologie

Odlišnosti mezi lidmi existují odedávna, ale ideologie rasismu, založená na koncepci „ras“, je stará pouze dvě či tři staletí. Lidé v rasistických společnostech:

1. věří ve faktickou existenci „ras“,
2. svým chováním často znevýhodňují (diskriminují) členy jiných „rasových“ skupin,
3. své chování ospravedlňují s odkazem na biologickou či kulturní nezměnitelnou „méněcennost“ anebo „jinakost“ těch „druhých“ (Danics & Kamín, 2008, s. 121).

Politolog Roman David ve zjednodušené podobě definuje rasismus. Podle něj je rasismus „politická ideologie, která se na základě biologických (rasových) rozdílů mezi lidmi snaží legitimizovat společenské nerovnosti“ (Danics & Kamín, 2008, s. 121).

Podstatou rasistické ideologie je tvrzení, že existují vrozené, geneticky dané nerovnosti mezi lidmi (Danics & Kamín, 2008).

2.4 Extremismus

Slovo extrém má původ v latinském slově extremus. Latinsky extremus znamená nejvzdálenější, nejkrajnější, hraniční (Vegrichtová, 2017).

Extremismus se vyznačuje extrémními, vybočujícími projevy rizikového chování. Jedná se o aktivity zacílené proti ústavě a demokracii a snahu nahradit je vlastní alternativou. Univerzální definice extremismu není, dá se o něm mluvit jako o kriminalitě z nenávisťi. Extremistické chování nerespektuje ústavní pravidla země. Jedná se o vyjádření fyzické, slovní i grafické (Lebeda, 2013).

Na pojem extremismus se dá nahlížet z více pohledů. Souvisí s násilím z rasových, náboženských, politických a dalších důvodů souvisejících s netolerancí vůči odlišným občanům.

Projevy a akce extremistů se zpravidla odehrávají veřejně. Extremisté využívají k prezentování své ideologie i moderní komunikační a informační technologie.

Témata, jež volí extremisté, bývají zpravidla akceptovaná společností a představují aktuální sociální problém v dané společnosti, který bývá často veřejně diskutován. Extremisté s využitím těchto citlivých témat apelují na morálku, dramtizují sociální a ekonomické problémy, zdůrazňují vlastenectví majority. Toto zdánlivě morální jednání je však pouhou zástěrkou pro jejich skutečný rasistický a xenofobní postoj, pro jejich netoleranci a diskriminaci minorit. Toto jednání využívá neinformovanosti posluchačů, nabízí jim snadná vysvětlení a řešení tíživých problémů, a tak upevňuje předsudky vůči menšinám.

Extremista se často staví do role mesiáše, jenž má spasitelské poslání, a přesvědčuje lidi o svých čistých úmyslech (Vegrichtová, 2017).

Z hlediska etnického se jedná o nadhodnocování vlastní kultury a podhodnocování jiné, takzvané cizí kultury. Etnický a regionální extremismus se pojí s projevy intolerance, xenofobie a nenávisti vůči těm, kteří se svou kulturou odlišují od většinové společnosti. Ti, již se domnívají, že pouze jejich kultura je správná, mají názor, že jedinci, kteří se odlišují, nepatří do slušné společnosti.

Kultura jednoho národa je považována za hodnotnější, je hodnocena jen pozitivně a připisují se jí pouze ty nejlepší vlastnosti. Po členech jiných kultur je požadováno úplné zařazení do tohoto homogenního etnického národa.

Dá se říci, že se jedná o odbiologizovanou formu rasismu, kde se hodnotí kulturní rozměr.

Upřednostňování vlastního etnika způsobuje, že etničtí extremisté nerespektují, či dokonce poškozují demokratické principy a základní práva příslušníků jiných etnik (Danics & Kamín, 2008).

V České republice se jedná převážně o odpor vůči Romům. Extremisté pořádají veřejné akce, zejména v regionech, které se s romským obyvatelstvem potýkají. Jsou pořádána shromáždění, demonstrace na téma anticikánismus, kde poukazují na reálné i smyšlené problémy týkající se střetu majoritní společnosti a romské minority. Anticikánismus je ústředním tématem ultrapravicového extremismu (Vegrichtová, 2017).

2.5 Šikana

S projevy šikany se můžeme setkat téměř všude kolem nás. V rodině, škole, zájmových útvarech, v zaměstnání, nemocnicích, mezi sousedy a jinde. Následky se projeví v poškození zdraví jedince, skupin i celé společnosti.

Je těžké zmapovat šikanu důkladněji, neboť bývá skrytá a oběti ze strachu o šikaně nemluví. Většina šikanování není nikdy odhalena. Velká část populace se setká se šikanou na školách. Šikana je nejrozšířenější na základních, zvláštních školách a učilištích (Kolář, 2001).

2.5.1 Trojrozměrný pohled na šikanování

Šikanování jako nemocné chování

„Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci“ (Kolář, 2001, s. 27).

Problémem je, že šikanování obvykle nebývá vidět. Odehrává se v nepřítomnosti pedagoga či jiné autority. Při odhalování šikany je

důležité, jak prožívá šikanu žák, na němž je páchána. Při šikaně je obvyklý nepoměr sil, kdy se oběť není schopná efektivně bránit. Projevy šikanování se dají dělit na 1.) přímé a nepřímé, 2.) fyzické a slovní a 3.) aktivní a pasivní.

Šikanování jako závislost

Tento rozměr je nepřístupný vnějšímu pohledu. Jedná se zde o pouto mezi agresorem a obětí. Je to založené na kombinaci skrývání vlastního strachu a využívání strachu druhého. Jedni strach skryjí tím, že jej vzbudí v druhých, a druzí jsou strachem natolik ochromeni, že všechny slabosti, jež chtěli skrýt, ukáží navenek.

Závislost oběti a agresora je založena na tom, že se agresor brání svému strachu pomocí zastrašování druhého. Oběť se může začít sebedoceňovat a stát se závislá na identifikaci s agresorem. Agresora obdivuje a poslouchá.

Šikanování jako porucha vztahů ve skupině

Šikana se nikdy netýká jen oběti a agresora, ale děje se v kontextu vztahů skupiny. V tomto smyslu se jedná o nakažený kolektiv.

Vývoj tohoto onemocnění skupiny lze dělit do pěti stadií:

1. stadium neboli zrod ostrakismu. Tato fáze bývá základem pro vývoj vztahů v šikanu. Oběti bývá člen na okraji kolektivu, neoblíbený, outsider. Násilí páchané na oběti je převážně psychické. Je odmítán ostatními, pomlouvají ho, dělají si legraci na jeho účet a podobně.

2. stadium je fyzická agrese a přitvrzování manipulace. Může to být tak, že se okrajoví žáci stávají obětními beránky. Spolužáci si na nich vybíjejí své napětí. Nebo jsou ve třídě žáci, kteří jsou přirozeně agresivní a násilí používají k uspokojení svých potřeb. Nebezpečné

je, pokud se násilí dopouští vůdce kolektivu pro své uspokojení či pobavení kolektivu.

3. stadium neboli vytvoření jádra. Pokud do nynějška nebyla určena agresi hranice, vznikne jádro agresorů. Ti dále systematicky šikanují slabé jedince.

4. stadium. Většina přijímá normy agresorů. Pokud ve skupině není dostatečně silná pozitivní podskupina, jež odsuzuje činnost agresorů, pak šikana pokračuje. Normy agresorů se stanou nepsaným zákonem, kterým se řídí celý kolektiv. V této fázi už se agresorům málokdo zvládne vzepřít.

5. stadium je totalita neboli dokonalá šikana. Je nastolena totalitní vláda agresorů a jejich ideologie je respektována téměř všemi. Žáci jsou rozděleni na vedoucí a podřízené neboli agresory a oběti. Dochází k opakovanému násilí, které začíná být považováno za normální, ba i zábavné. Normy šikanování jsou přijaty všemi, včetně obětí (Kolář, 2001).

3 VIETNAMCI

Vietnamci by se dali svou pracovitostí vytrvalostí a počtem přirovnat k mravencům. Nepracují pro peníze, ale pro lepší život svých dětí a ke stejnému životu vychovávají i své děti. Vietnamský národ je velmi tolerantní k různým náboženstvím. Nemá mezi sebou rozšířené konkrétní náboženství, nejčastěji se mezi Vietnamci objevuje víra v hvězdy a jejich vliv na lidský život (Brouček, 2003).

3.1 V čem se chování Vietnamců liší od Čechů

Úsměv má ve vietnamské kultuře více významů. Kromě společného pro českou i vietnamskou kulturu, kdy je úsměv projevem radosti, používají Vietnamci úsměv i v jiných situacích. Například v obtížných situacích jím zatížená osoba zmírňuje fakt, že se svým problémem obtěžuje. Úsměvem se v komunikaci Vietnamců vyjadřuje omluva či nepochopení. Z toho může vyplynout nedorozumění. Například když český zákazník vietnamskému prodejci vysvětluje své přání a on, ačkoliv s úsměvem přikyvuje, tak nerozumí jediné slovo (Šišková, 2001).

Ruka se podává při seznámení a loučení, jako je to typické i pro českou kulturu, avšak podání jen jedné ruky může být považováno za neznalost kultury, nebo dokonce jako naznačení, že je toto setkání vynucené. Vietnamci při podání rukou stisknou mezi sebou pravé ruce a levou rukou překryjí ruku druhého, takže drží ruku druhého v obou svých dlaních, nebo se drží za obě ruce (Šišková, 2008).

Odlišná barva pleti, jež může vyvolat často i neuvědomované reakce. I Vietnamci vnímají pro Evropany typickou bledou pleť a ochlupení. I když jsou Evropani značně různorodí, pro Vietnamce jsme stejní, jako oni pro nás. Z nízké výšky vietnamského národa mohou pramenit předsudky o tom, že malé jsou přeci děti, navíc když se

stále usmívají. Tento předsudek byl patrný při válce ve Vietnamu, kdy armáda Spojených států zprvu značně podcenila sílu těchto malých, usměvavých lidí.

Citové vnímání má pro asijskou kulturu velký význam v životě. Například ve Vietnamu jsou polibky milenců na veřejnosti nepřipustné, neboť je to to nejcennější, a s tím se nechlubí na veřejnosti.

Doteky a pohlazení jsou považovány za projev nadměrné sebedůvěry. Rodiče hladí své děti, aniž by se na to dívalo jako na něco špatného. Je to rodičovskou výsadou. Pokud chtějí někoho přivolat, otočí ruku hřbetem nahoru a pohybují zápěstím nahoru a dolů. Může se nám to zdát, jakoby nás vyháněli, opak je však pravdou.

Smrkání do kapesníku je ve Vietnamu považováno za neslušnost.

Vietnamci jsou vždy připraveni každého pohostit. Je to jedna za základních ctností. Mlaskání a říhání při jídle je žádoucí. Je to výraz spokojenosti a pochvaly hostitele.

Při komunikaci může přímý pohled do očí signalizovat domýšlivost. Hlasité výměny názorů a hádky jsou Vietnamcům nepříjemné a z domova na ně nejsou zvyklí (Šišková, 2001).

Otevřená kritika odporuje vietnamským tradicím. Kritizování jednotlivce před ostatními je považováno za nejkřutější trest. Výtky jsou sdělovány mezi čtyřma očima. Pokud výše postavený kritizuje podřízeného před ostatními, zostudí tím nejen kritizovaného, ale i sebe.

3.2 Hierarchie vietnamské komunity

Vietnamci, kteří žijí v České republice déle, se nazývají *xu moc*. *Xu* znamená český Vietnamec a *moc* je výraz pro starý, plesnivý. Tito

Vietnamci mívají důležité a vlivné postavení, jsou respektováni a uznáváni. Řeší spory v komunitě, jsou nestrannými rozhodčími.

Střední třídou jsou obchodníci a podnikatelé. Vietnamci z této vrstvy mívají vlastní obchody, najímají i české občany do pozic prodavačů či chův, posílají své děti do českých škol. Jsou obvykle základnou dalším přistěhovalcům.

Nejnižší vrstvu tvoří nově příchozí. Pracují obvykle jako řadoví prodavači na tržnicích, číšníci či kuchaři v asijských restauracích, dělníci nebo pracovníci v továrnách (Scheu, 2011).

3.3 Rodinné vazby

Rodina je pro Vietnamce velmi důležitá. Neznamená to však důvod k tomu, aby příbuzní spolu sdíleli obydlí, čtvrť či město. Téměř každý Vietnamec má v Česku někoho z příbuzenstva, s nímž udržuje styky. Nově příchozí zpravidla ze začátku bydlí se svou rodinou a pomáhá jí v podnikání, časem se ale snaží osamostatnit. Usazení příbuzní občas zanechají svůj obchod a bydlení v rukou tohoto nově příchozího příbuzného nebo příbuznému pomohou se zařízením jeho vlastního. Druhá varianta je mnohem častější. Tento nový obchod může být i na druhém konci republiky. Společné bydlení rodiny je výhodné z důvodu vzájemné podpory a snížení nákladů, není však cílem Vietnamců mít podnikání a bydliště tam, kde je jejich rodina. Rodina je tedy důležitým, nápomocným systémem v adaptaci na jinou zemi (Freidingerová, 2014).

Pro vietnamskou kulturu jsou důležité dobré rodinné vztahy jak mezi členy nukleární rodiny, tak se vzdálenými příbuznými, tak uctívání předků. Vietnamská rodina bývá převážně autoritativní ze strany rodičů a dbá na to, aby byl upřednostněn zájem rodiny před individualitou. Hodnoty vietnamských rodin vychází z konfucianismu (Hubertová, 2014).

Vietnamci 1,5. a 2. generace se spíše vymezují vůči autoritářské výchově, kdy děti nemají často ani možnost volby vzdělání a jsou na ně kladeny velké nároky. Vzdělání je pro vietnamskou komunitu otázkou osobní prestiže, a tak jsou vietnamské děti rodinou často tlačeny k dosažení co nejvyššího vzdělání. Vietnamky druhé generace mají často pro svou budoucí rodinu stanoven plán, že budou se svými dětmi trávit víc volného času, naslouchat jim a respektovat je. V jejich nukleární rodině se jim tohoto nedostávalo a po střetu s demokratickým stylem výchovy zastávají spíše demokratické hodnoty (Hubertová, 2016).

3.4 Prostředí vietnamských tržnic

Vietnamské tržnice jsou takovým asijským světem v ČR. Uvnitř tržnic fungují vlastní pravidla týkající se obchodu, jako je ústní uzavírání smluv. Také zde fungují pravidla rodinných a hierarchických vztahů. Vietnamské tržnice skýtají veškeré potřebné služby na jednom místě. Krom služeb slouží i pro předávání informací či neformální setkávání.

V Praze je vietnamská tržnice SAPA. Ta je v ČR pro vietnamskou komunitu obchodním, kulturním, správním a mediálním centrem. Je rovněž branou pro nově přistěhovalé Vietnamce. Zde můžeme nalézt nejen obchody se zbožím, jako je oblečení a bytové doplňky, ale i restaurace, kadeřnictví, školy a mnoho dalšího (Scheu, 2011).

3.5 Tradice zachovávané Vietnamci i v České republice

Tradiční příprava jídla je typická i pro Vietnamce žijící v ČR. Jídlo se připravuje dvě až tři hodiny. Když se sejde celá rodina, tak se při jídle řeší důležité záležitosti týkající se domácnosti, obchodu či vzdělání.

Ve vietnamských domácnostech většinou najdete oltář s tradiční výzdobou. Ten slouží k uctívání předků. Na oltáři najdeme například ovoce, vonné tyčinky, fotografie blízkých a předků.

Na přelomu ledna a února se slaví nový rok, Vietnamci nazývaný Tet. V tomto období se navštěvují, vzájemně se hostí a dávají si dárky (Šišková, 2001).

3.6 Vietnamská komunita v České republice

Dle sčítání Českého statistického úřadu z roku 2009 žije v České republice 61 998 Vietnamců, z nichž má v ČR 35 402 povolení k trvalému pobytu a 25 596 povolení k dlouhodobému pobytu (Scheu, 2011).

Poměr vietnamských mužů a žen v České republice je přibližně 60 % ku 40 % ve prospěch mužů. Ve věkové kategorii do 24 let je však poměr vyrovnaný. To svědčí o modelu, kdy do Česka přichází z Vietnamu nejprve muži, kteří zde vytvoří základní podmínky pro rodinu, a ta za ním následně přijde (Freidingerová, 2014).

Největší počet Vietnamců v ČR je v Praze, na Karlovarsku a Ústecku.

V letech 2004-2005 bylo na českých základních školách 3,5 tisíc vietnamských žáků, tedy 30 % z cizinců (Leontiyeva, Ezzeddine-Lukšíková, Hirt, Jakoubek, Kocourek & Pažejová, 2006).

Z publikovaných anket Institutu pro výzkum veřejného mínění vyplývá, že jen každý pátý občan České republiky souhlasí s tím, aby zde cizinci získávali zaměstnání. Zaměstnávat cizince v českých firmách pokládá jen 24 procent občanů za prospěšné a více než polovina to vidí jako zbytečné. Ačkoliv je v České republice poměrně velký počet Vietnamců, jen málo domorodců s nimi zažilo běžné přátelské setkání. Pouze devět procent majoritních obyvatel se

osobně zná s nějakým Vietnamcem. Toto číslo dokládá izolovanost vietnamské komunity v ČR.

Majoritnímu obyvatelstvu vadí velký počet cizinců, avšak vítá jejich prospěšnost. Vietnamci zásobují Českou zemi cenově dostupným zbožím. V České republice převažuje počet úmrtí nad narozeními, avšak díky přistěhovalcům obyvatel tolik neubývá.

Přistěhovalci z Vietnamu v Čechách obvykle začínají velmi skromně. Skupina Vietnamců si pořídí byt, v němž žijí i po dvaceti. V ložnici a v obývacím pokoji mají obvykle matrace na spaní a jeden pokoj je používán jako sklad zboží. Panuje mezi nimi vzájemná úcta a mají jasně stanovená pravidla a hierarchii. Každý nově přistěhovalý se nahlásí u jakéhosi vedoucího, který mu pro začátek poskytne ubytování a stravu. Tento šéf řeší i velké spory. Většina Vietnamců se těmito nepsanými pravidly řídí. Pomáhají si navzájem a svých cílů dosahují pomalu, ale neústupně (Brouček, 2003).

V ČR je pro vietnamskou komunitu typická její uzavřenost. Tu způsobuje převážně odlišnost kultur a jazykové nedostatky. Tato oddělenost vede k mnoha pověrám a předsudkům, jako jsou například obavy z nedostatečného zdravotního prověření vietnamských přistěhovalců. Uzavřenost a provázanost Vietnamců v ČR zapříčiňuje i to, že sem zprvu příjížděli hlavně příbuzní a známí. Oficiální jednání na úřadech mívá na starosti několik vietnamských zástupců (Šišková, 2001).

3.7 Stereotypy a předsudky vůči Vietnamcům

Mezi majoritními občany ČR se objevují názory, že Vietnamci jsou podvodníci, kteří prospívají díky neplnění celních a daňových povinností. Pašují sem zboží ve velkém množství a výtěžek mizí do zahraničí. Málokdo se zamýšlí nad tím, že ne všichni Vietnamci se zabývají podezřelými obchody. Ti, kteří ano, tak pokud jim děravý

zákon vychází vstříc, pak dělají jen to samé, co někteří čeští podnikatelé.

Pokud v Čechách vyslovíme slova jako stánkař či trhovce, automaticky si lidé vybaví Vietnamce. Mluví se zde o obcházení zákonů při prodeji tabákových výrobků a značkového oblečení, avšak Vietnamci zde převážně fungují jen jako figurky pro českou firmu, která dováží zboží z ciziny a u níž Vietnamci nakupují (Brouček, 2003).

4 ROMOVÉ

Rom, či Cikán? Při hlubším zkoumání toho, jak pojmenovávat tuto skupinu, často narazíme na slovo *Roma*, jímž se sami označují. Slovo Rom znamená muž, ve významu manžel, slovo Romni znamená manželka a slovo Roma je označením určitého společenství. Označení Cikán pociťuje většina Romů jako negativní, pojící se s představami, že Cikán je zloděj, nečestný a špinavý. Označení Rom je uznáno i mezinárodními romskými organizacemi (Frištenská & Víšek, 2002).

Předkové dnešních Romů žili na indickém subkontinentu, kde po mnoho století provozovali svá kočovná řemesla (kovářství, kotlářství, železářství, korytářství, košíkářství, řeznictví, zvěrolékařství, hudba). Z Indie odešli v 10. století a od 13. století jsou přítomní na evropském kontinentu (Šišková, 2001, s. 119).

V Indii žili po staletí a vyvíjel se zde jejich jazyk, kultura a normy. Některé odlišnosti romského společenství by se nám objasnily po pár dnech strávených v této zemi, z níž pocházejí. Indie je zemí, kde je úroda třikrát do roka a štědrá příroda, která zajistí potraviny k přežití, bez vynaložení velkého úsilí. Klimatické podmínky nepřejí vytváření hmotných statků, neboť vše rychle podlehne rozkladu. Na stavbu domů se z velké části používá palmové listí, které nevydrží déle než rok, ale je ho všude dostatek, tak nevádí jeho krátkodobá životnost. Je zde těžké něco uchovat, ale zároveň to není potřeba (Šišková, 2008).

Slovo *Cikán* mělo po určitou dobu výrazně rasovou konotaci. Základní popis, který můžeme i dnes nalézt v Oxford English Dictionary, lze vyložit tak, že Cikán je příslušník kočující rasy hindského původu (sami si říkají Romové), která se v Anglii poprvé objevila zhruba na počátku 16. století, kdy se věřilo, že přišli

z Egypta. Mají tmavou osmahlou pleť a černé vlasy. Živí se košíkářstvím, koňským handlířstvím, vykládáním budoucnosti a tak dále. Mají nomádský způsob života, který většinou vzbuzoval podezření. Jejich jazyk (zvaný romština) je zkomoleným hindským dialektem s velkým množstvím výrazů přejatých z různých evropských jazyků (Fraser, 1992).

Romům je charakteristická jejich čistá vytrvalost. Nemají své náboženské vůdce, konkrétní víru či knihu, jež by jim dodávala pocit osudu a utěšovala v nepříznivých časech. Jejich víru můžeme sledovat v jejich bezstarostnosti, lhostejnosti a přezírání chování ne-Romů. Günter Grass mluvil o způsobech vzdorování nepřízni osudu Romy a jejich vynalézavosti ve zdolávání životních výzev. Mluvil o nich jako o lidech veselých tváří v tvář beznaději (Stewart, 1997).

4.1 Hodnoty a tradice romské komunity

Na hodnotovém žebříčku je pro Romy nejdůležitější život, jeho zachování, pokračování a rozmnožování. Pokud se někdo v romské komunitě zraní, nejdůležitější bude, zda zranění přežil, i když to způsobí vážné následky.

Život Romů v Evropě byl dlouhodobě nezajištěn. „Lepší vajíčko dnes než slepice zítra,“ říká romské přísloví a charakterizuje romské vnímání hodnot. „Jím, piju, žiju, umřu – nač hospodařit,“ říká jiné přísloví a vyjadřuje vztah Romů k budoucnosti (Šišková, 2001 s. 122).

Budoucnost nemá zejména u starších Romů velkou hodnotu. Zaměřují se na přítomnost a minulost. Z tohoto důvodu nemá pro mnoho Romů vzdělání příliš velkou váhu, neboť přináší výhody až za mnoho let strávených ve škole.

Tradicí v romských komunitách je vzájemná úcta, pohostinnost a zdvořilost vztahující se i na příslušníky jiných etnik (Šišková, 2001).

Romům je vlastní nechuť ke stereotypu a pravidelnosti. Mají zalíbení ve volnosti, nezávislosti a svobodě (Šišková, 2008).

Cudnost dříve patřila a dodnes v některých rodinách patří k tradicím. Doma se před sebou členové rodiny nesvlékají a nechodí ve spodním prádle. V některých rodinách se dosud žena nemůže svléknout, pokud je v místnosti umístěn svatý obrázek.

Nedodržování tradic je trestáno pohrdáním a správné chování je odměňováno projevy úcty. Pokud se zostudí jeden člen rodiny, je zostuzena celá rodina.

Romové obvykle slaví křesťanské svátky. Vlastní tradiční svátky nemají.

Odlišné tradiční hodnoty se v nové generaci ztrácí. Jsou ovlivněni školou a televizí (Šišková, 2001).

4.2 Hierarchie romské komunity

Na tom, jak je kdo v romské komunitě postaven, se zasloužili především jeho předkové. Úcta ostatních se získává díky tomu, z které rodiny pochází. Z tohoto důvodu jsou předkové a starší romské komunity uctíváni. Sebedůvěra Roma pramení více z toho, do jaké rodiny patří, než z profese, již vykonává, vzdělání či movitosti.

Pro Romy je typická až silně nekritická láska k dětem, neboť to ony jsou pokračováním rodu (Šišková, 2001).

4.3 Tradiční romská rodina

Tradičně je rodina – famel'ija – základní jednotkou romské společnosti. Od moderní západní rodiny se liší hlavně soužitím několika generací na jednom místě. Postavení v rodině je určeno věkem a pohlavím. Tradiční rodiny jsou patriarchální a muž je postaven nad ženu. Čím má žena větší počet dětí, tím se jí dostává více úcty. Vážnost každého člena rodiny dále stoupá s věkem.

Nejvyšší postavení a hlavní slovo má nejstarší muž v rodině. Muži mají za úkol zajistit rodinu. Výdělek odevzdávají ženě, která má za úkol starat se o stravu, ošacení a další.

Muž projevuje lásku své ženě tím, že ji občas uhodí, čímž projevuje svou žárlivost.

Matka má, přestože stojí na první pohled v pozadí, značný vliv na chod rodiny. Má na starosti výchovu dětí a ekonomiku domácnosti. Nejstarší ženě z rodiny muži odevzdávají své výdělky a ta dále rozhoduje o tom, na co budou použity. Má rovněž na starosti rozdělování povinností mezi ostatní ženy v rodině.

Děti jsou respektovány. Jejich pocity a přání jsou důležité. Romské děti například chodí spát v momentě, kdy samy chtějí, ne když to uznají za vhodné rodiče. V romské rodině se nedodrží rovnocenné rozložení lásky mezi děti. Je běžné, otevřené a všemi akceptované, že je jedno dítě více preferované než druhé. Mezi sourozenci romských dětí se příliš neobjevuje rivalita, mají mezi sebou pozitivní vazby (Šišková, 2001).

Romové o sobě tvrdí, že jsou exogamní. V některých romských komunitách je například odsuzován i sňatek mezi druhými a třetími bratrance a sestřenicemi. V případě, že spolu žijí jako pár bratranec se sestřenicí, je zde riziko, že se od nich komunita odvrátí. Genealogické studie však dokazují opak, a to že Romové jsou silně endogamním společenstvím, a to již nejméně po dobu sedmi generací (Budilová & Jakoubek, 2007).

4.4 Romská komunita v České republice

Romové jsou chápáni paušálně jako etnická skupina. To, zda je osoba členem této skupiny, je určováno podle vzhledu. Pokud někdo vypadá jako Rom, pak je členem romské komunity. Toto stereotypní pojetí příslušnosti k určité skupině neumožňuje rozlišovat mezi těmi, kteří chtějí být za Romy považováni, a těmi, kteří nechtějí (Leontiyeva et al., 2006).

Romové jsou pravděpodobně největší minoritou v Evropě. V České republice žije přibližně 220 000 Romů a roku 1991 byli prohlášeni za národnostní menšinu (Šotolová, 2013).

Česká společnost je často vůči Romům xenofobní. Nesnášenlivost vůči Romům se příliš neprojevuje v individuálních mezilidských kontaktech. Je znatelná spíše ve vědomém vyhýbání se kontaktům s Romy. Nepřijetí romské komunity českou majoritou se tedy projevuje strachem z přiblížení. Tento strach se dá snižovat tím, že Romové budou více a pozitivně ukazováni na televizních obrazovkách a ve veřejných službách. Nyní jsou však spíše ukazováni v negativních situacích, které podporují negativní smýšlení o nich (Frištenská & Višek, 2002).

Romové žijí v Česku na okraji společnosti. Je pro ně mnohdy charakteristická nízká životní úroveň, vysoká míra nezaměstnanosti a špatná bytová situace. Často jsou v důsledku nízkého vzdělání a kvalifikovanosti závislí na podporách. K českým zákonům přistupují laxně a nedodržují vždy obecně přijímané normy. Majoritní obyvatelstvo se od nich často distancuje a projevuje se vůči nim xenofobně a rasisticky (Nečas, 2002).

Pobyt Romů v ČR je provázen mnoha těžkostmi. V české společnosti má k Romům přes 70 procent populace negativní postoj, a to někdy až xenofobní, či dokonce rasistický. Vytýkána jim je především jejich hluchost, nevzdělanost, nedobré sousedské vztahy, špatná pracovní morálka, nečestnost, lenost, agresivita a kriminalita.

Romům se nelíbí na Čechách jejich citový chlad, nadřazené chování, vypočítavost, rasismus a xenofobie. Romové i Češi se často uchylují ke stereotypům vůči sobě navzájem.

Ačkoliv na území Česka žijí Romové již mnoho staletí, mnoho Čechů vnímá Romy do této doby jako přistěhovalce, které sem nikdo nezval. Jako přistěhovalce, kteří parazitují na výhodách státu. To má za příčinu, že Romové považují českou společnost za nepřátelskou a neuznávají její hodnoty (Šišková, 2001).

Dá se říci, že postavení Romů v České republice je ještě provázáno některými starými chybami, mezi něž patří existence zřetelné hranice mezi Romy a majoritní společností, velmi nízké sociální postavení Romů, existence předsudku o Romech jako o asociálech a to, že se celková situace odráží v jednání státních příslušníků s Romy (Černá, Davidová, Holomek, Horvátová, Hübschmannová, Jařabová & Nečas, 2000).

4.5 Romská komunikace

Romská komunita nemá klasické vzdělávání v romštině v pravém slova smyslu. Romská menšina si nenárokuje zřizování vlastního školství, spíše se adaptuje na české školství (Šišková, 2008).

V dorozumívání Romů hraje velkou roli řeč těla. Řečí těla často vyjadřují emoce, doplňují projev a zachází s časem. Způsob, jakým komunikují, může způsobit nedorozumění, odsouzení či distancování se.

Romové se nedorozumívají pouhým slovem. Česká představa, že slova k porozumění stačí, se s představou Romů příliš neslučuje. Češi používají dle Romů příliš slov, a Romové mají dle Čechů malou slovní zásobu. (Frištenská & Víšek, 2002).

Romové mají velmi dobře vyvinutou intuici, poznávají člověka pouhým pohledem. Při komunikaci jsou schopni dobře číst

z mimoslovních projevů člověka a rozpoznat tak jeho upřímnost, rysy a vlastnosti. Například když učitel ve škole ubezpečuje žáky o tom, že jim rád pomůže, ale jeho myšlenky směřují jinam, spěchá domů či to říká pouze jako formalitu, Rom tuto skutečnost vycítí a učiteli nevěří. Začne pociťovat bariéru mezi sebou a daným učitelem.

Romům nedělá problém kritika či přísnost, pokud je upřímná a ohleduplná. Kritika nesmí zostuzovat, neboť taková pouze demotivuje a staví mezi Roma a dotyčného, který kritiku pronáší, další bariéry. Romové při kritice poukazují na problém, nikoliv na osobu.

Významná je v romské komunikaci také empatie. Jsou schopni se velmi rychle vcítit do pocitů druhého. Nepotřebují slyšet, jak druhý danou skutečnost prožívá, oni to cítí.

S výše zmíněným souvisí výrazná emotivita v romské komunikaci. Český národ je pro romskou komunitu chladný, neboť navenek své emoce tolik neprojevuje, ačkoliv je uvnitř rozháraný. V důsledku této značné senzitivity poznáme na dálku, že Roma něco trápí, ale způsobí to u něj také neschopnost udržet si nadhled a racionální přístup k situaci. Ve vypjaté situaci je lepší nechat Roma vyjádřit naplno své emoce, nechat emoce odeznít a až poté přijít s racionální argumentací (Šišková, 2001).

Majoritní společnost není zvyklá na tento vypjatý způsob komunikace, a stává se, že si tyto projevy vyloží jinak než jako pouhou zaangażovanost. Majoritní společnost může pociťovat ohrožení z romského způsobu dorozumívání.

Doteky jsou další důležitou složkou komunikace Romů. Dotekem získávají pocit jistoty a bezpečí. V bližším kontaktu, kdy je jim osoba na dosah ruky, jsou klidnější a dokáží se lépe soustředit (Frištenská & Víšek, 2002).

Vnímání Romů je v poslední době velmi citlivé na určitá témata: na náznaky rasismu, ohrožení, nejistoty. Zeptáte-li se člena majority, jak vidí romsko-české soužití, uvede: „Devastace bytů, kriminalita, záškoláctví, hluk v okolí.“ Zeptáte-li se kteréhokoliv Roma, uvede: „Diskriminace, nedostatek bytů, složité vzdělání, nezaměstnanost a obrovská byrokracie.“ Hned uvede příklady, kdy není vpouštěn do posilovny, restaurací, diskoték, hospod a kdy jsou členové jeho komunity bití a zabití (Šišková, 2001, s. 147).

4.5.1 Jak zlepšit komunikaci s Romy

- Respektovat hodnotový systém romského etnika: Profesionál ví, že by měl nejprve pochopit klienta a teprve po uklidnění druhé strany žádat pochopení sebe (norem, zákonů, předpisů).
- Nespěchat, být trpělivý.
- Vnímat mimoslovní komunikaci a umět dávat informace i řečí těla.
- Nekritizovat negativně před velkým kolektivem, spíše v soukromí, a zpětnou vazbu dávat vždy s návrhem, jak to udělat lépe.
- Ověřovat si sjednané termíny.
- Nebát se blízkosti dotyku.
- Nebát se emocí, hovoří o zaangažovanosti člověka, nikoliv o výzvě k souboji.
- Mluvit jasně, věcně, stručně a konkrétně a žádat ověření, jak tomu druhá strana rozuměla.
- Nespoléhat, že náš časový plán se stane okamžitým modelem.
- Diferencovat, ke každému přistupovat dle individuálních potřeb.
- Spolupracovat s poradci, terénními pracovníky a asistenty, protože umějí vytvářet most mezi majoritou a romskou minoritou (Frištenská & Víšek, 2002 s. 104).

4.6 Problémová stránka života Romů

Romská komunita je většinou majoritní společností odmítána. Je na ně pohlíženo jako na nositele problémů ve společnosti. Je poukazováno na jejich kriminalitu, neochotu pracovat, na to, že požadují od státu péči, za níž nejsou dostatečným přínosem.

4.6.1 Diskriminace romské komunity

Je více podob diskriminace. Například metakomunikační odmítání, institucionální rasismus, klasický rasismus.

Metakomunikační odmítání je méně nápadnou formou diskriminace, kterou Romové vnímají v osobním styku.

Institucionální rasismus je formou diskriminace, při níž vytváří Romům překážky v zaměstnání, vzdělávání, ekonomice a dalšími rovnoprávnostmi s majoritou samy instituce. Institucionálním rasismem se dá vysvětlovat vysoká míra nezaměstnanosti.

Klasický rasismus se projevuje jako vnímání biologické podřazenosti některé rasy. Z důvodu obecné nepřijatelnosti projevů klasického rasismu se objevil nový rasismus.

Nový rasismus se může zdát jako mravní a žádoucí. Jedná se zde o snahu podpořit kulturní integritu národa. Důraz je kladen na homogenitu národa. Cokoliv ohrožuje tuto homogenní kulturu, by mělo být odmítnuto. Z toho plyne, že kultury, jež se liší od dané společnosti, jsou považovány za neslučitelné a cizorodé, jsou považovány za nežádoucí a pociťuje se k nim odpor (Šišková, 2001).

4.7 Vyloučení romské komunity

Ve městech často žije velká část romské komunity v segregovaných lokalitách, městských čtvrtích, v bytech, které vlastní město a mají nevelké možnosti se z těchto městských částí vymanit. Charakteristiky těchto lokalit se v některých aspektech blíží podstatě ghetta. Ghetta jsou typická tím, že zde lidé žijí nedobrovolně a objevuje se zde třídní a rasová homogenita. Špatná bytová situace, ve smyslu nedostatku bytů, postihuje všechny obyvatele, Romové mají však snížené možnosti jakýchkoliv alternativních způsobů získání bytů.

V těchto lokalitách žijí často v jednom bytě dvě až tři generace rodiny, což způsobuje nedostatek soukromí a osobního prostoru jednotlivých členů rodiny. Děti nemají prostor na učení a hru. Všichni členové rodiny mají v důsledku této situace zhoršené hygienické a zdravotní podmínky. Životní standard je zde hluboko pod průměrem společnosti (Navrátil, 2003).

4.8 Postoje a stereotypy vůči Romům

Většina české společnosti má na romské etnikum názor, že se nemohou změnit. Tvrdí, že Rom zůstane Romem, ať udělá cokoliv. Tento stereotyp nepolepšitelnosti se dá v českém prostředí pozorovat již od dob knížek lidového čtení (Weinerová, 2014).

Majoritní obyvatelstvo často považuje Romy za zloděje. Tato představa je jedním z důvodů nezaměstnanosti Romů, neboť se podniky obávají zaměstnat někoho, kdo krade (Šišková, 2001).

Názorem mnoha ne-Romů je, že neexistují více nenapravitelní zloději a paraziti než Romové (Stewart, 1997).

Pravděpodobně nejčastější výtkou vůči Romům je jejich kriminální aktivita, jež je frekventovanější než u majoritní společnosti České republiky. Majoritní obyvatelstvo se často navíc domnívá, že pro Romy není vzetí do vazby zstrašujícím faktorem a není na něj v romském společenství pohlíženo negativně, spíše naopak.

Dalším negativním názorem české majoritní společnosti je přesvědčení o tom, že se Romové vyhýbají poctivé práci. Přesvědčení, že žijí jako příživníci, prostřednictvím sociálních dávek, a když už pracují, pak je tato činnost nespolehlivá a nemají k ní odbornou způsobilost. Z tohoto důvodu Romové často rezignují na pokus vzít odpovědnost za svůj život do vlastních rukou a domáhají se materiálních výhod, které použijí na jiné účely, než ke kterým byly poskytnuty, či tyto výhody, například byty, devastují.

Další domněnkou o Romech je, že se nechtějí vzdělávat. Záměrně nenavštěvují školu a ze strany rodičů se jim nedostává negativního hodnocení tohoto chování.

K hluboce zakořeněnému přesvědčení majoritní společnosti také patří představa o nefunkčnosti a neodpovědnosti romských rodin. Je jim v této souvislosti vyčítána nevázaná sexualita, neuznávání věkových omezení pro reprodukci a počet dětí.

K hlavním obavám majority patří použití fyzické síly jako argumentu ze strany Romů.

Tato obvinění přispívají k názoru, že je lepší Romy ze své společnosti vyčlenit. Většinová společnost vnímá často odlišnost Romů jako obecně negativní.

Negativní pohled a nedůvěra vůči Romům často vzniká již v primární rodině a ve škole, mezi vrstevníky a na pracovištích je jen posilována (SOCIOKLUB, 1999).

Dá se mluvit o analogii situace Romů s Afroameričany v USA. Martin Luther King, duchovní vůdce afroamerických obyvatel, mluvil o tom, že z podřadného postavení se mohli vymanit pouze oni sami. V situaci, kdy byli po celé generace vychováváni v duchu, že jsou méně hodnotní, bylo třeba, aby ukázali bílé Americe a sami sobě, že dovedou za svůj život zodpovídat sami a sami určovat svůj osud.

Mezi Romy v ČR jsou osobnosti, které se výsledky své práce a svou činností, ukazují být příkladem nejen pro Romy. Největší zásluhu na emancipaci Romů mají oni samotní (Balvín, 1999).

4.8.1 Anekdoty na téma Romové

Stereotypy vůči Romům se mnohdy objevují v písních, příslovích anekdotách a dalších podobných textech. Tyto projevy stereotypů

bývají často posměšné a politicky nekorektní. Většinou se jedná o vulgární a rasisticky orientované slovní projevy.

Během výzkumu stereotypů vůči Romům v severních Čechách roku 2010 bylo posbíráno několik anekdot a pořekadel, z nichž jsou některé uvedeny níže (Weinerová, 2014).

Anekdoty:

- Přejde syn za tatínkem a nese mu lžičku. Tatínek říká: To zahod', to je semínko lopaty!
- Co má cikán bílého? Cikán má bílého hlavně poslouchat.
- Cikáne, kolik máš dětí? Desat'. A máš je rád? Nie, ale ich výroba sa mi páči.
- Dežo, kam jdeš? Do kina. Na co? Na ten novej film Cikáni jdou do nebe. A na Cikáni jdou do práce bys nešel? Ne, já nemám rád sci-fi.
- Nejhorší věta, kterou vám může Cikán říct. Brej den, sousede!
- Jak se říká Cikánovi v obleku? Obžalovaný vstaňte!
- Cikánská vybíjená: Kolik ti je? 15. Nás taky... (Weinerová, 2014, s. 79–83)

Pořekadla:

- Je línej jako Cikán.
- Lže jako Cikán.
- Krade jako Cikán.
- Špinavý jako Cikán.
- Smrdí jako Cikán.
- Hulí jako Cikán.
- Cikán zůstane Cikánem, ať udělá co udělá... (Weinerová, 2014, s. 84)

5 ČEŠI

Češi jsou jedním z početně menších středoevropských národů. Je to asi desetimilionový národ, který mluví češtinou. Čeština patří k obtížněji naučitelným jazykům (Patočka, 1992).

Česká společnost by se dala popsat pomocí její architektury. Při projížďce po Čechách uvidíme ve stylu moderních domů trochu baroka, trochu rustikálna, uvidíme nádech Německa, Itálie a dalších. Vypadá to, jako by Češi nikam nepatřili, a zároveň měli od každého trochu (Holec, 2012).

5.1 České národní stereotypy

5.1.1 Postoje a stereotypy Čechů k Čechům

Vztahem Čechů k vlastnímu národu, ale i k jiným národům se opakovaně zabývalo Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR.

Bylo zjištěno, že zde dochází k meziskupinovému zkreslení, a to konkrétně upřednostňování vlastní skupiny. Češi mají k vlastnímu národu lepší vztah než k ostatním národům. Toto upřednostňování Čechů Čechy sytí pozitivní sociální identitu, vytváří pocit vyššího statutu vlastní skupiny, zvyšuje sebeúctu a pomáhá ve vyhnutí se nejistotě. Čím vyšší identifikace s vlastním národem, tím výraznější může být meziskupinové zkreslení.

Aby byl člověk opravdový Čech či Češka, je dle obyvatel České republiky důležité, aby uměl český jazyk, měl české občanství a cítil se být Čechem. Pro více než 80 procent Čechů je důležité, aby byl člověk s českou národností narozen v České republice, respektoval

politiku a zákony české republiky a dlouhodobě pobýval na území České republiky (Vlachová, 2015).

Češi připisují sami sobě častěji negativní charakteristiky.

Podle sociologického výzkumu stereotypů české národní povahy z ledna 1992 celých 77 % vlastností, které si Češi nejčastěji připisují, bylo výrazně negativních. Nejfrekventovaněji se objevovala závist (jako nejtypičtější vlastnost uvedlo 28 % respondentů), nepřiměřená konformita (uvedlo 15 %), vychytralost (uvedlo 15 %), sobectví (uvedlo 11 %), lenost (uvedlo 8 %) a dále v pořadí, jak klesala četnost výskytu: zbabělost, hádavost, pokrytectví, domýšlivost a požitkářství. Co se týče pozitivních charakteristik, respondenti uváděli, že Češi jsou pracovití (17 %) a zruční (8 %) a mají smysl pro humor (8 %) (Holý, 2010, s. 81).

Češi na sebe pohlíží z hlediska českého národa a z obrazu Čecha. Tyto dva pohledy si relativně odporují. Čech je vnímán jako závistivý, konformní, otrávený, egoistický a vychytralý, kdežto český národ je považován za demokratický. Čech nemá velké cíle a rozhled, je průměrný. Český národ je kulturní a vysoce vzdělaný. Není divu, že to přináší permanentní dilema v pohledu Čechů na sebe samé (Holý, 2010).

5.1.2 Postoje a stereotypy o Čěších

Heterostereotypy neboli postoje okolních států k Čechům bývají kladnější než autostereotypy Čechů o Čěších. Češi jsou hodnoceni jako více extravertní, otevření zkušenosti a přívětiví, než si o sobě sami myslí. V testech dosahují jednoho z nejvyšších stupňů přívětivosti na světě.

Labishová zjistila, že za nejtypičtější vlastnost Čechů je považován smysl pro humor, avšak na druhém místě je alkoholismus a těsně za ním závislost (Gal, 2016).

Za typický obraz Čecha je považován člověk obézní a lakomý, zdatný v krádežích a podvodech (Neugebauer, 2011).

Český národ je považován za chytrý, dle vzoru Bati, šikovný, neboť vyrábí škodovky, udatný, neboť může za zabití Heydricha, mírumilovný, neboť má armádu jen pro účely obrany a schopný si sám ze sebe dělat legraci (Gal, 2016).

Český národ se pojí s vysokou úrovní vzdělanosti a šikovnými, precizními dělníky.

O Češích se mluví jako o dobrácích, kteří si ale často stěžují. Z důvodů dřívější politiky státu mají ještě někteří Češi problém se ozvat a projevit svůj názor. Štěstí je pro Čecha bezpečný domov a dobré jídlo.

O české povaze se hovoří v souvislosti s jinými národy. Porovnáním s ostatními se dá dojít k popisu Čechů jako přátelštějších než Němci, ale ne tak přátelských jako jsou Italové. Nemají disciplínu, která se pojí s Němci, ani egoismus Angličanů. Češi nejsou bojovní jako Francouzi. Mají bojovnou povahu, ale ne v takové míře, jako tomu bývá u Rusů (Neugebauer, 2011).

6 EMPIRICKÁ ČÁST

6.1 Úvod

V této kapitole nejprve uvedu výzkumné otázky, na které chci pomocí svého výzkumu odpovídat, následně uvedu hypotézy, které se snažím otestovat.

Pro svůj výzkum budu využívat metodu kvantitativní, formou dotazníkového šetření, kterou vysvětlím dále.

Popíši, jak probíhal výzkum, který zjišťoval, zda děti považují osoby české národnosti za sociálně a ekonomicky silnější než Romy a Vietnamce a zda považují Romy za nejméně pracovité. Popíši dotazník a jeho výsledky.

Pomocí vyhodnocování dotazníků budu odpovídat na výzkumné otázky, potvrzovat a vyvracet hypotézy.

Následně porovnáám svůj výzkum s výzkumem Karla Hnilici, Veroniky Francové, Terezy Komárkové a Ireny Smetáčkové. Výsledky jejich výzkumu byly publikovány v Československé psychologii, v článku s názvem Stereotypy a morální legitimizace sociální stratifikace. Budu zjišťovat, zda mají děti kladnější názor na Čechy, Romy a Vietnamce než dospělí.

6.2 Cíle výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření bylo odpovědět na výzkumné otázky:

1. Považují děti majoritní obyvatelstvo České republiky za sociálně a ekonomicky silnější než Romy a Vietnamce?
2. Považují děti Romy za nejméně pracovité?
3. Mají děti kladnější vztah k národnostním menšinám než dospělí?

6.2.1 Hypotézy

Záměrem zkoumání bylo ověřit následující hypotézy:

H1: Děti považují majoritní obyvatelstvo České republiky za sociálně a ekonomicky silnější než Romy a Vietnamce.

H2: Děti považují Romy za nejméně pracovité.

H3: Děti mají kladnější vztah k národnostním menšinám než dospělí.

6.3 Metoda použitá pro výzkum

Pro své šetření jsem použila metodu kvantitativního výzkumu formou dotazníku.

Kvantitativní výzkum se zpravidla pojí s obecnou představou sociologického a sociálně psychologického výzkumu. Je realizovatelný, pokud zkoumáme jevy jednoduché a do jisté míry poznané. Jednoduché v tom smyslu, že je lze zachytit zajištěním hromadných dat, a takové, jež nejsou skryty smyslovému poznání. Z výsledků můžeme odhadnout stabilitu jevu a platnost o něm vyslovených výroků. Kvantitativní výzkum se nezaměřuje na obsah, strukturu, vlastnosti zkoumaného jevu či faktory, jež s jevem souvisí. Kvantitativní výzkum se zabývá rozsahem výskytu zkoumaného jevu, tedy jeho četností, nebo okruhem lidí, u nichž se vyskytuje.

Dále se zabývá frekvencí neboli projevem jevu v čase a jeho intenzitou. Měření rozsahu, frekvence a intenzity a jejich souvislosti je základním úkolem kvantitativního výzkumu. Kvalitativní skutečnosti jsou převáděny na kvantum neboli množství vyjádřené číslem. Kvantifikace je tedy převodem nejrůznějších kvalit na kvalitu jednu a následný kvantitativní výzkum. Sociální a sociálně-psychické jevy se vyjadřují čísly, což umožní matematické a statistické vyhodnocování (Surynek, Komárková & Kašparová, 2001).

Kvantitativní výzkum je reduktivním zkoumáním. Není možné takto zachytit mnohorozměrnost proměnných ve všech jejich podobách, a tak jsou vybrány jen některé z nich a ty se dále pečlivěji studují. Zjištění z kvantitativního výzkumu bývají přesnější než výsledky kvalitativního výzkumu, ale může jim chybět kontext.

Záměrem kvantitativního výzkumu je testování předem stanovených hypotéz. Charakter tohoto výzkumu je spíše explorativní a heuristický, většinou se zaměřením induktivním neboli vyvozováním obecného závěru z dílčích poznatků (Ferjenčík, 2010).

„Písemné dotazování je velmi rozšířeným nástrojem získávání informací pomocí výpovědi respondenta. Spočívá v tom, že respondent sám písemně odpovídá na otázky v dotazníku“ (Surynek et al., 2001, s. 115).

Dotazník byl rozdán v papírové formě. Obsahuje celkem dvě strany a jeho vyplnění trvalo v průměru deset minut. Dotazník začíná pěti dotazy na pohlaví respondentů, rok narození, dotazy na to, zda se považují za věřícího člověka, jak hodnotí svou finanční situaci a zda jsou se svou životní úrovní spokojeni.

Následuje šest dotazů na hodnocení etnických skupin, konkrétně Vietnamců, Romů a Čechů, respondenty.

Dotazníky byly anonymní, aby byla minimalizována potřeba respondentů odpovědi zkruslovat a zároveň znemožněna následná identifikace studentů, kteří dotazník vyplňovali.

6.4 Výzkumný soubor

Respondenty do výzkumného souboru jsem sháněla na základních školách a Gymnáziu v Kolíně nenáhodným účelovým výběrem. Jedná se o výběr ve známých společenstvích, jako například představitelé firmy, žáci školy a další.

Dotazník byl vyplňován na základě dobrovolnosti respondentů. Každý měl možnost odmítnout dotazník vyplnit.

Ve svém dotazníku jsem se zaměřovala na studenty druhého stupně základních škol a gymnázií, od čehož se odvíjela kritéria pro výběr souboru. Podmínkou pro výběr do výzkumného vzorku byl tedy věk od 11 do 16 let.

Dotazníku se zúčastnilo celkem 607 respondentů ve věku od 11 do 16 let. Žen bylo 295 a mužů 312.

6.5 Metoda kontaktování

Nejprve jsem kontaktovala ředitele a učitele škol v Kolíně. Jednalo se o 3. základní školu, 4. základní školu, 6. základní školu a Gymnázium Kolín. Domluvila jsem s nimi termíny, kdy mohu dotazníky u nich na škole rozdat do šestých, sedmých, osmých a devátých tříd. V případě gymnázia se jednalo o primu, sekundu, tercii a kvartu.

Následně jsem ve všech zmíněných třídách rozdala dotazníky. Jednotlivé body dotazníků jsem vysvětlila, pro všechny jednotnou instrukcí, aby nedošlo k nepochopení některého z dotazů.

6.6 Způsob zpracování dat

Výsledky z dotazníků jsem přepsala do programu *Microsoft Excel*, ve kterém byly prováděny veškeré další výpočty. U prvních pěti dotazů byli u jednotlivých otázek sečtení respondenti. V následujících šesti dotazech na názory respondentů byly vypočteny průměrné hodnoty u etnických skupin, které popíši níže.

Dotazníky, jež nevyhovovaly z důvodu chybějících odpovědí, jsem z testování vyloučila.

6.7 Výsledky výzkumného šetření na základních školách a gymnáziích

6.7.1 1. část dotazníku

V první části byli respondenti dotazováni na pohlaví a rok narození. Následovaly otázky na to, zda se považují za věřícího člověka, jak hodnotí svou finanční situaci a jak jsou spokojeni se svou životní úrovní.

Na otázku, zda se považují za věřícího, odpovědělo *rozhodně ano* 9 mužů a 4 ženy, *spíše ano* odpovědělo 40 žen a 49 mužů, *spíše ne* 130 žen a 130 mužů, *rozhodně ne* 89 žen a 103 mužů. Z toho vyplývá, že většina respondentů, tedy 452, je nevěřících.

Svou finanční situaci hodnotilo jako *skvělou* 22 žen a 43 mužů, jako *výbornou* 49 žen a 93 mužů, jako *spíše lepší* 105 žen a 96 mužů, *průměrnou* 108 žen a 64 mužů, *spíše horší* 10 žen a 14 mužů, jako *špatnou* 0 žen a 1 muž a *velmi špatnou* 1 žena a 1 muž. Respondenti z větší části hodnotí svou finanční situaci kladně.

Na otázku o spokojenosti s životní situací odpovídalo *rozhodně ano* 96 žen a 144 mužů, *spíše ano* 128 žen a 123 mužů, *tak středně* 55 žen a 34 mužů, *spíše ne* 10 žen a 8 mužů, *rozhodně ne* 6 žen a 3 muži. Z respondentů se klonila ke kladné části stupnice většina, tedy 491 hodnotí pozitivně svou životní situaci.

6.7.2 2. část dotazníku

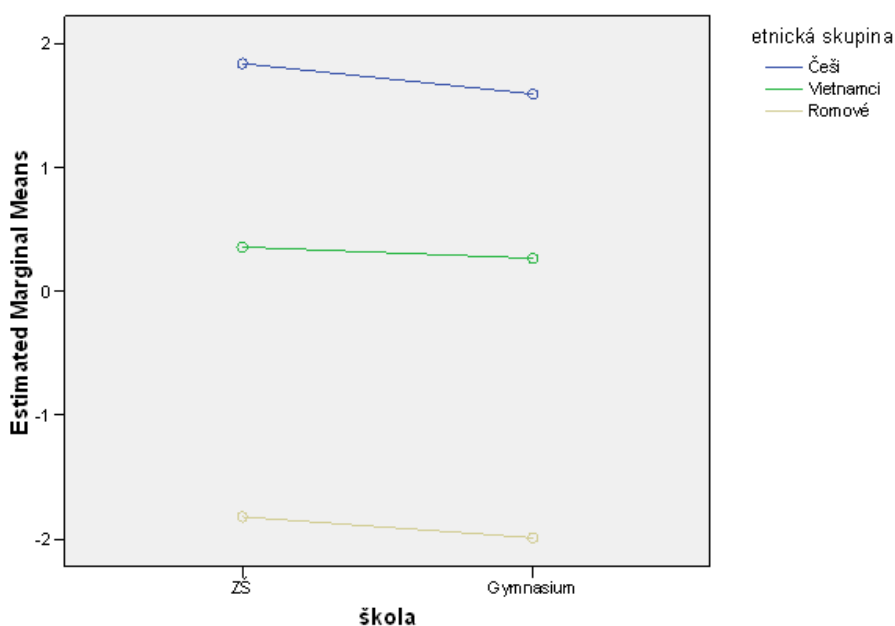
Druhá část obsahuje šest otázek. Pro volbu odpovědí byly použity numerické posuzovací stupnice, konkrétně bipolární posuzovací stupnice s nulou uprostřed. Při volbě odpovědi respondenti označovali číslem odpověď podle toho, jak hodnotí konkrétní zkoumanou vlastnost. Stupnice byly vždy sedmibodové, od -3 do +3. Otázky se ptaly na to, jakou skupinu považují za oblíbenou, movitou, pracovitou, čestnou, přátelskou a zda mají přátele mezi Čechy, Vietnamci a Romy.

1. otázka: Lidi pocházející z různých kultur jsou ve společnosti různě oblíbení. Použijte prosím následující stupnici k vyjádření svého názoru na to, jak jsou lidé těchto kultur oblíbení.

Respondenti volili z odpovědí:

velmi oblíbení	oblíbení	spíše oblíbení	průměrně	spíše neoblíbení	neoblíbení	extrémně neoblíbení
3	2	1	0	-1	-2	-3

Odpovědi jsou zaznamenány v obrázku číslo 3.

Obr. 3 Grafické znázornění názorů studentů na oblību české, vietnamské a romské etnické skupiny

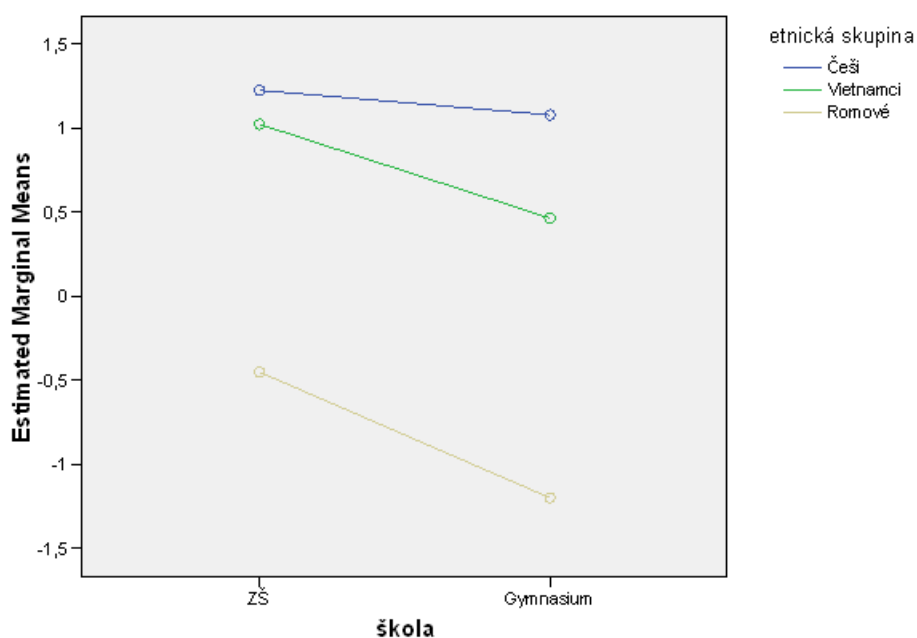
Studenti základních škol i gymnázií se shodnou na tom, že Češi jsou nejoblíbenější, druzí jsou Vietnamci a nejméně oblíbení jsou Romové. V průměru dávají studenti u Čechů hodnocení 1,8, u Vietnamců 0,34 a u Romů -1,85. Rozdíly mezi etnickými skupinami jsou statisticky vysoce významné: $F(1;605) = 1951,11$; $p < 0,0005$. Česká a Vietnamská etnická skupina se pohybuje v kladných hodnotách, jsou tedy spíše oblíbení. Romská etnická skupina je hodnocena minusovými body, a je tedy považována za neoblíbenou.

2. otázka: Různé skupiny v České republice mají různé příjmy a různý majetek. Pokuste se odhadnout, jaká je finanční a majetková situace typických příslušníků těchto kultur. Použijte stupnici v rámečku.

Respondenti volili z odpovědí:

skvělá situace (velmi bohatí)	výborná	spíše lepší	průměrná	spíše horší	špatná	extrémně špatná situace (velmi chudí)
3	2	1	0	-1	-2	-3

Odpovědi vidíme na obrázku číslo 4.

Obr. 4 Názory studentů na majetek české, vietnamské a romské etnické skupiny

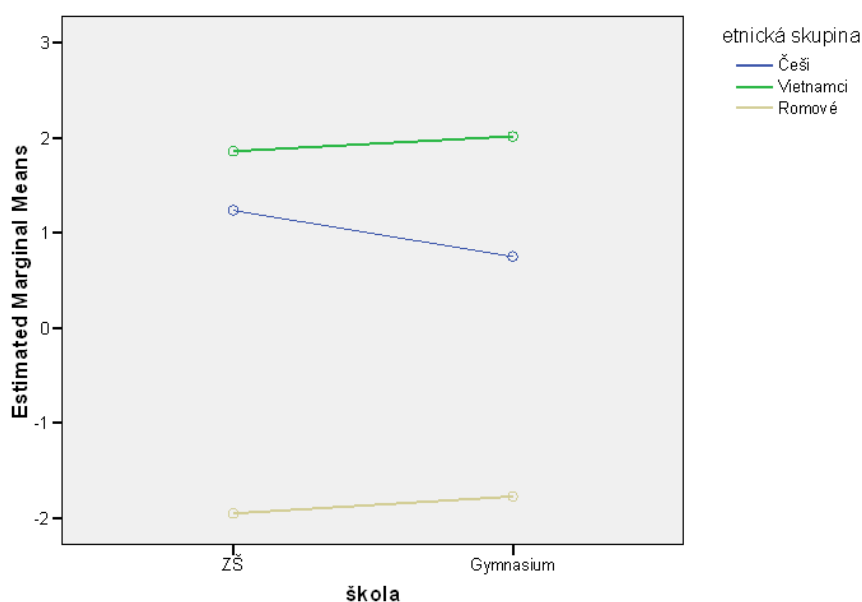
Studenti hodnotí jako nejbohatší Čechy, druhé Vietnamce a za nejméně bohaté považují Romy. V průměru dávají studenti u Čechů hodnocení 1,2, u Vietnamců 0,93 a u Romů -0,57. Studenti gymnázií se významně liší u hodnocení Romů. Gymnazijní studenti považují Romy za méně movité než studenti základních škol. Rozdíl mezi nimi je 0,75. Rozdíly mezi jednotlivými etnickými skupinami jsou statisticky vysoce významné: $F(1;605) = 307,21$; $p < 0,0005$.

3. otázka: S různými kulturami se spojuje různá míra pracovitosti. Prosím použijte následující stupnici k vyjádření svého názoru na to, jak *pracovití* jsou typičtí příslušníci těchto skupin. Nebudete-li umět odpovědět, použijte X.

Respondenti volili z odpovědí:

mimořádně pracovití	velmi pracovití	spíše pracovití	průměrně pracovití	spíše líní	velmi líní	mimořádně líní
3	2	1	0	-1	-2	-3

Odpovědi na otázku jsou znázorněny na obrázku číslo 5.

Obr. 5 Názory studentů na pracovitost české, vietnamské a romské etnické skupiny

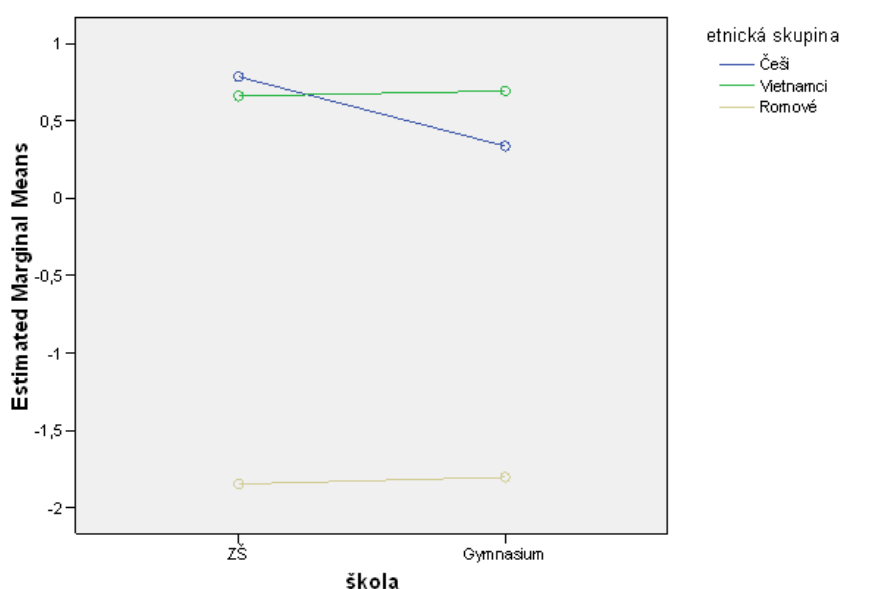
Studenti základních škol a gymnázií se shodli na tom, že nejpracovitější jsou Vietnamci, na druhém místě jsou Češi a nejméně pracovití jsou Romové. V průměru hodnotí studenti Čechy 1,16, Vietnamce 1,89 a Romy -1,92. Rozdíly mezi Čechy, Vietnamci a Romy jsou statisticky vysoce významné: $F(1;605) = 1408,48$; $p < 0,0005$. Z grafu je patrný značný rozdíl v hodnocení romské etnické skupiny. Česká i vietnamská je hodnocena v plusových bodech, kdežto romská má silně negativní hodnocení.

4. otázka: Různé kultury se spojují s určitým typem chování. Lidé, kteří z nich pocházejí, mohou být různě **čestní**, dodržují závazná pravidla, jsou morální, můžeme se spolehnout na jejich slovo. Prosím použijte následující stupnici k vyjádření svého názoru na to, jak jsou typičtí příslušníci těchto skupin **čestní**. Mezi jejich **opaky** patří zejména nečestnost, nespolehlivost, podvádění, lhaní.

Respondenti volili z odpovědí:

mimořádně čestní	velmi čestní	spíše čestní	průměrně čestní	spíše nečestní	velmi nečestní	mimořádně nečestní
3	2	1	0	-1	-2	-3

Jak studenti odpovídali, je vidět na obrázku číslo 6.

Obr. 6 Názory studentů na čestnost české, vietnamské a romské etnické skupiny.

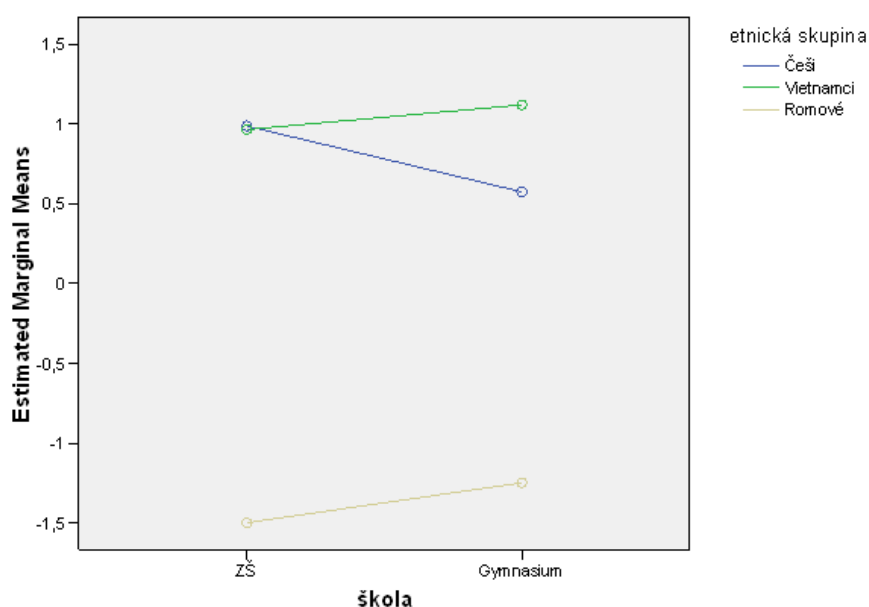
Studenti se shodli na tom, že nejméně čestní jsou Romové. Studenti základních škol hodnotí jako nejvíce čestné Čechy a gymnaziální studenti považují za nejvíce čestné Vietnamce. V průměru jsou na 1. místě Češi s průměrem 0,71, druzí jsou Vietnamci 0,67 a třetí Romové s průměrem -1,84. Rozdíly v hodnocení etnických skupin jsou statisticky vysoce významné: $F(1;605) = 825,18$; $p < 0,0005$. Romové jsou oproti Čechům a Vietnamcům hodnoceni značně negativně.

5. otázka: Různé kultury se pojí s různými povahami. Lidé, kteří z nich pocházejí, mohou být různě laskaví, přátelští, nebo naopak nevlídní, odtažití, nepřátelští. Prosím použijte následující stupnici k vyjádření vašeho názoru na to, jak jsou typičtí příslušníci těchto skupin *prátelští a laskaví*. Pokud nedokážete některou skupinu posoudit, napište u ní X.

Respondenti volili z odpovědí:

mimořádně vřelí	velmi vřelí	spíše vřelí	průměrně vřelí	spíše chladní a odtažití	velmi chladní a odtažití	mimořádně chladní a odtažití
3	2	1	0	-1	-2	-3

Odpovědi studentů jsou znázorněné na obrázku číslo 7.

Obr. 7 Názory studentů na přátelskost české, vietnamské a romské etnické skupiny

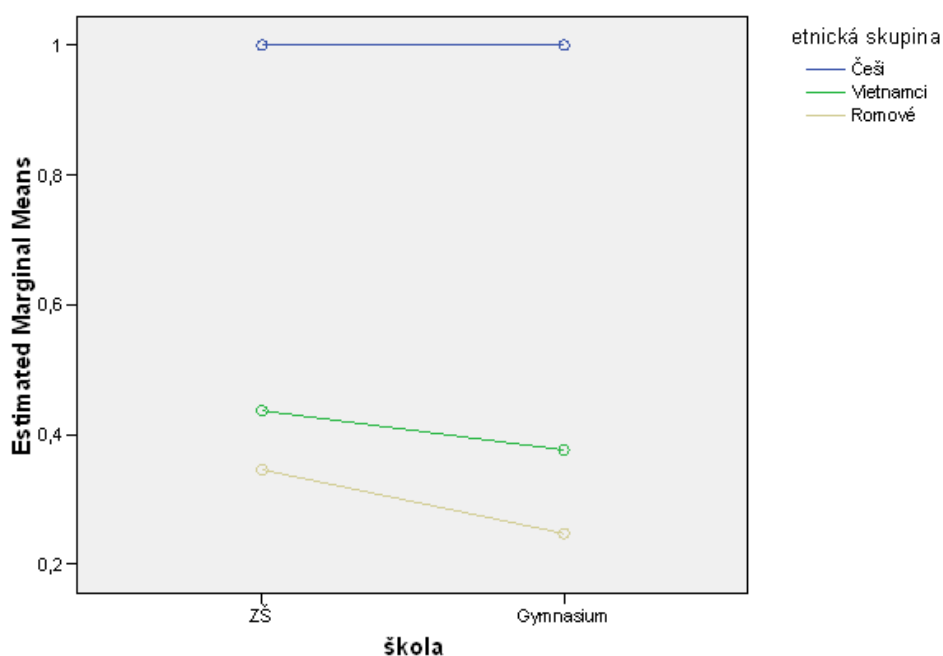
Studenti gymnázií a základních škol se shodli na tom, že nejméně přátelští jsou Romové. Studenti základních škol hodnotili přátelskost Vietnamců a Čechů téměř rovnocenně a studenti gymnázií považují za nejprátelštější Vietnamce a na druhém místě Čechy. V průměru dávají studenti u Čechů 0,92, u Vietnamců 0,99 a u Romů -1,46. Rozdíly mezi etniky jsou statisticky vysoce významné: $F(1;605) =$

595,06; $p < 0,0005$. Češi i Vietnamci jsou považováni za přátelské, kdežto Romové jsou hodnoceni jako nepřátelští.

6. otázka: Máte přátele z daných kultur? Kolik?

Studenti volili z odpovědí ANO/NE a psali počet přátel.

Odpovědi, zda mají studenti druhého stupně základních škol a gymnázií přátele z české, vietnamské a romské etnické skupiny, jsou vyobrazeny na obrázku číslo 8.

Obr. 8 Přátelé studentů

Nejvíce studentů má přátele mezi Čechy, dále mezi Vietnamci a nejméně přátel mají mezi Romy. Z grafu je patrné, že všichni studenti mají přátele mezi Čechy. Znatelně méně studentů základních škol a gymnázií má přátele mezi Vietnamci a Romy.

6.8 Porovnání výsledků dotazníků vyplněných dětmi s výsledky šetření u vysokoškoláků a dospělých

Výsledky svého dotazníkového šetření, provedeného na dětech od 11 do 16 let, budu porovnávat s výsledky z výzkumu provedeného na dospělých. Výsledky dospělých pochází z výzkumu publikovaného v Československé psychologii, v článku s názvem Stereotypy a morální legitimizace sociální stratifikace. Tento výzkum je výsledkem práce Karla Hnilici, Veroniky Francové, Terezy Komárkové a Ireny Smetáčkové. Všechna data, která porovnávám se svým výzkumem, nejsou v článku publikována, ale pochází ze stejného výzkumu.

6.8.1 Bohatství

Tabulka 1: Hodnocení bohatství Čechů, Romů a Vietnamců dospělými a dětmi

<i>BOHATSTVÍ</i>	<i>Populační parametr</i>	<i>M</i>	<i>Standardní chyba průměru</i>	<i>Stupně volnosti</i>	<i>Počet standardních chyb</i>	<i>p</i>
<i>Češi</i>	0,32	1,20	0,035	606	24,981	0,000
<i>Romové</i>	0,62	-0,57	0,071	606	0,636	0,525
<i>Vietnamci</i>	0,05	0,93	0,045	606	19,544	0,000

Populační průměr udává průměrné hodnoty, které udávali dospělí, M udává průměrné hodnoty, které udávaly děti.

Češi: Rozdíl v hodnocení Čechů vyšel statisticky vysoce významný. Děti považují Čechy za bohatší než dospělí. Rozdíl v hodnocení dospělými a dětmi je 0,88.

Romové: Rozdíl v průměrech je nízký, nevyšel statisticky významný. Děti a dospělí hodnotí bohatství Romů téměř stejně.

Vietnamci: Rozdíl je statisticky vysoce významný. Dospělí oproti dětem považují Vietnamce za chudší. Rozdíl v průměrném hodnocení Vietnamců dětmi a dospělými je 0,88.

Děti hodnotí Čechy a Vietnamce jako výrazně bohatší, než je tomu v hodnocení dospělými. Romy považují děti za bohatší než dospělí, ale tento rozdíl je velmi malý.

6.8.2 Obliba, prestiž

Tabulka 2: Hodnocení obliby Čechů, Romů a Vietnamců dospělými a dětmi.

<i>OBLIBA - PRESTIŽ</i>	<i>Populační parametr</i>	<i>M</i>	<i>Standardní chyba průměru</i>	<i>Stupně volnosti</i>	<i>Počet standardních chyb</i>	<i>p</i>
<i>Češi</i>	0,69	1,80	0,040	606	27,893	0,000
<i>Romové</i>	-1,84	-1,85	0,047	606	-0,181	0,008
<i>Vietnamci</i>	-0,72	0,34	0,043	606	24,703	0,000

Populační průměr udává průměrné hodnoty, které udávali dospělí, M udává průměrné hodnoty, které udávaly děti.

Češi: Rozdíl v průměrném hodnocení obliby Čechů dospělými a dětmi je statisticky vysoce významný. Děti považují Čechy za výrazně bohatší než dospělí. Rozdíl mezi skupinami je 1,11.

Romové: Průměrné hodnocení obliby Romů dětmi a dospělými je téměř stejné. Rozdíl mezi skupinami není statisticky významný.

Vietnamci: Děti hodnotí Vietnamce jako oblíbenější, než je tomu v hodnocení dospělými. Rozdíl mezi skupinami je statisticky vysoce významný. Dospělí v porovnání s dětmi hodnotí Vietnamce jako méně oblíbené o 1,06.

Děti hodnotí Čechy a Vietnamce jako výrazně oblíbenější než dospělí. V hodnocení Romů není mezi dospělými a dětmi téměř žádný rozdíl.

6.8.3 Pracovitost

Tabulka 3: Hodnocení pracovitosti Čechů, Romů a Vietnamců dospělými a dětmi.

<i>PRACOVITOST</i>	<i>Populační parametr</i>	<i>M</i>	<i>Standardní chyba průměru</i>	<i>Stupně volnosti</i>	<i>Počet standardních chyb</i>	<i>p</i>
<i>Češi</i>	0,61	1,16	0,037	606	14,797	0,000
<i>Romové</i>	-2,1	-1,92	0,046	606	3,864	0,000
<i>Vietnamci</i>	1,9	1,89	0,039	606	-0,308	0,758

Populační průměr udává průměrné hodnoty, které udávali dospělí, M udává průměrné hodnoty, které udávaly děti.

Češi: Děti považují Čechy za pracovitější než dospělí. V průměrném hodnocení Čechů dětmi a dospělými je rozdíl 0,55. Rozdíl mezi skupinami je statisticky významný.

Romové: Rozdíl mezi skupinami je statisticky významný. Děti hodnotí Romy jako pracovitější o 0,18 než dospělí.

Vietnamci: Hodnocení pracovitosti Vietnamců dětmi a dospělými je téměř stejné. Mezi skupinami nevyšel statisticky významný rozdíl.

Děti považují Čechy a Romy za pracovitější než dospělí. Hodnocení Vietnamců je téměř shodné.

6.8.4 Čestnost

Tabulka 4: Hodnocení čestnosti Čechů, Romů a Vietnamců dospělými a dětmi.

<i>ČESTNOST</i>	<i>Populační parametr</i>	<i>M</i>	<i>Standardní chyba průměru</i>	<i>Stupně volnosti</i>	<i>Počet standardních chyb</i>	<i>p</i>
<i>Češi</i>	-0,25	0,71	0,043	606	22,151	0,000
<i>Romové</i>	-1,34	-1,84	0,43	606	-11,594	0,000
<i>Vietnamci</i>	0,4	0,67	0,047	606	5,6	0,000

Populační průměr udává průměrné hodnoty, které udávali dospělí, M udává průměrné hodnoty, které udávaly děti.

Češi: Rozdíl v průměrném hodnocení čestnosti Čechů je statisticky vysoce významný. Děti považují Čechy za čestnější než dospělí. Rozdíl mezi skupinami je 0,96.

Romové: Děti mají Romy za méně čestné než dospělí. Rozdíl mezi skupinami je statisticky významný. Dospělí mají Romy za čestnější v průměru o 0,5.

Vietnamci: Rozdíl mezi dětmi a dospělými je statisticky významný. Děti mají Vietnamce za čestnější o 0,27.

Děti považují Čechy a Vietnamce za čestnější než dospělí a Romy za méně čestné než dospělí. U dětí se zvětšuje vzdálenost v negativním hodnocení Romů od Vietnamců a Čechů, kteří jsou hodnoceni kladněji.

6.8.5 Laskavost

Tabulka 5 Hodnocení laskavosti Čechů, Romů a Vietnamců dospělými a dětmi

<i>LASKAVOST, PŘÁTELSKOST</i>	<i>Populační parametr</i>	<i>M</i>	<i>Standardní chyba průměru</i>	<i>Stupně volnosti</i>	<i>Počet standardních chyb</i>	<i>p</i>
<i>Češi</i>	-0,3	0,92	0,04	606	30,304	0,000
<i>Romové</i>	-0,39	-1,46	0,05	606	-21,246	0,000
<i>Vietnamci</i>	0,67	0,99	0,047	606	6,847	0,000

Populační průměr udává průměrné hodnoty, které udávali dospělí, M udává průměrné hodnoty, které udávaly děti.

Češi: Hodnocení přátelskosti Čechů dětmi a dospělými je výrazně odlišné. Rozdíl mezi skupinami je statisticky vysoce významný. Děti hodnotí Čechy jako přátelštější a laskavější v průměru o 1,22 kladněji než dospělí.

Romové: Rozdíl v názorech dětí a dospělých je statisticky vysoce významný. Děti hodnotí Romy negativněji než dospělí v průměru o 1,07. Názory dětí i dospělých se pohybují v negativních hodnotách.

Vietnamci: Rozdíl mezi skupinami je statisticky významný. Hodnocení dětí i dospělých se pohybuje v kladných hodnotách a rozdíl mezi skupinami je v průměru 0,32. Děti považují Vietnamce za laskavější a přátelštější než dospělí.

Hodnocení dětí je u Čechů a Vietnamců pozitivnější, než je tomu u dospělých. Romy naopak hodnotí negativněji než dospělí. V dětském pohledu se prohlubuje propast mezi negativním hodnocením Romů a pozitivním hodnocením Vietnamců a Čechů.

7 DISKUSE NAD VÝZKUMNOU ČÁSTÍ

7.1 Interpretace výsledků

Z otázky číslo jedna vyplývá, že studenti základních škol a gymnázia hodnotí Čechy jako nejoblíbenější. Z otázky číslo čtyři vyplývá, že považují Čechy za nejčestnější, a z otázky číslo pět, že považují Vietnamce za nejpřátelštější. Součet průměrných hodnot z těchto tří dotazů vychází pro Čechy 3,43, Vietnamce 2 a Romy -5,15. Lze tedy říci, že děti považují Čechy za sociálně nejsilnější.

Z otázky číslo dvě vyplývá, že děti považují Čechy za ekonomicky silnější než Vietnamce a Romy.

Mohu tedy potvrdit H1: Děti považují majoritní obyvatelstvo České republiky za sociálně a ekonomicky silnější než Romy a Vietnamce.

Otázka číslo tři se zabývala pracovitostí. Děti hodnotily Romy jako nejméně pracovité. Mohu tedy potvrdit H2: Děti považují Romy za nejméně pracovité.

Porovnání odpovědí dětí a dospělých přineslo zajímavá zjištění.

V otázce týkající se bohatství hodnotily děti Čechy, Romy i Vietnamce kladněji než dospělí. Děti považují Čechy a Vietnamce oproti dospělým za oblíbenější, oblíbenost Romů hodnotily téměř shodně. Pracovitost posuzovaly děti u Čechů a Romů kladněji než dospělí, Vietnamce posuzovaly téměř stejně. Děti považují Čechy a Vietnamce za čestnější, než je tomu v hodnocení dospělými, a Romy naopak považují za méně čestné oproti dospělým. Češi a Vietnamci jsou dle dětí laskavější než dle dospělých, Romové jsou naopak dle studentů základních škol a gymnázií méně laskaví, než tomu bylo v hodnocení dospělými.

Ve všech případech se u dětí oproti dospělým prohloubila propast v hodnocení, kde na jedné straně stojí Romové, na druhé Češi a Vietnamci. Děti tedy vnímají větší rozdíl mezi Romy a ostatními.

Děti posuzovaly Čechy vždy v kladných hodnotách. Dospělí se u otázek na čestnost a laskavost klonili k lehce záporným hodnotám. Romy hodnotily děti i dospělí vždy výrazně záporně. Vietnamce posuzovaly děti v průměru kladnými čísly, dospělí až na otázku o oblibě, kde hodnotili mírně záporně, udávali jinak kladná čísla.

Nemohu tedy potvrdit hypotézu H3: Děti mají kladnější vztah k národnostním menšinám než dospělí.

Dá se říci, že děti vnímají Čechy pozitivněji, než je tomu u dospělých, Vietnamce považují oproti dospělým za bohatší, oblíbenější, čestnější a laskavější. Romy hodnotily děti ve většině případů podobně jako dospělí. Rozdíl v hodnocení Romů mezi dětmi a dospělými je u pracovitosti, kde děti považují Romy za pracovitější, a naopak čestnost a laskavost hodnotí děti výrazně záporněji.

7.2 Etické aspekty výzkumu

Dotazníky byly anonymní. Respondenti sice na první stránce vyplňovali informace o sobě, ale tyto informace byly takové povahy, aby nebyla možná identifikace konkrétní osoby. Tato osobní data zjišťovala pohlaví, datum narození, míru náboženství, finanční situaci a spokojenost s životní situací. Dotazníky jsem rozdávala a vybírala osobně. Dotazníky jsem nijak neoznačovala, takže identifikace osob není možná. Respondenti byli předem upozorněni, aby při vyplňování použili modrou propisovací tužku, aby se zamezilo jejich identifikaci.

Účast na výzkumu byla dobrovolná. Respondenti byli předem obeznámeni s tím, že dotazník nemusí vyplňovat, pokud nechtějí, a vyplnění či nevyplnění dotazníku pro ně nebude mít žádné negativní důsledky. Motivací pro respondenty byla možnost projevit svůj názor a zúčastnit se výzkumu.

7.3 Nedostatky práce

Jako problematickou shledávám nereprezentativnost výzkumného vzorku vzhledem k nízkému počtu a lokalitě. Dotazníky byly rozdány pouze na Kolínsku, a jejich výsledky jsou tedy zobecnitelné pouze pro tuto oblast. Možnost zobecnění je ohrožena také věkovým rozmezím respondentů. Vzhledem k věku mohlo při odpovědích docházet ke zkreslení v důsledku špatného porozumění otázkám či v důsledku záměrného zkreslení odpovědí. Na výzkumnou otázku, zda děti považují Čechy za sociálně a ekonomicky silnější než Vietnamce a Romy, mohlo být v dotazníku položeno více dotazů.

7.4 Návrhy dalšího zkoumání

Výsledky tohoto výzkumu jsou zajímavé, ale data byla sesbírána pouze na Kolínsku. Myslím, že by bylo dobré toto šetření provést na větším souboru studentů z více částí České republiky, aby se výsledky daly zobecnit na českou populaci. Rovněž by bylo zajímavé porovnat samostatně pohled Čechů, Romů a Vietnamců na danou problematiku u dětí i dospělých.

SHRNUTÍ

V této práci jsem se zabývala pohledem dětí a dospělých na Čechy, Romy a Vietnamce. V teoretické části jsem se snažila přiblížit způsoby, jimiž se majoritní česká společnost vztahuje k národnostním menšinám v České republice. Dále jsem se věnovala konkrétně vietnamské menšině a romské menšině a nastínila jsem pohled na český národ.

V rámci výzkumné části této diplomové práce jsem prováděla kvantitativní výzkum dotazníkovou metodou. Dotazníky byly předloženy studentům druhého stupně základních škol a gymnazijním studentům od primy do kvarty.

Jejich cílem bylo zjistit, zda děti považují majoritní obyvatelstvo České republiky za sociálně a ekonomicky silnější než Romy a Vietnamce a zda děti považují Romy za nejméně pracovité.

Výsledky dotazníků rozdaných dětem jsem následně porovnávala s výsledky výzkumu provedeného na dospělých. Použila jsem data, která vyšla ve výzkumu Karla Hnilici, Veroniky Francové, Terezy Komárkové a Ireny Smetáčkové. Zjišťovala jsem, zda mají děti vůči národnostním menšinám kladnější vztah než dospělí.

Výsledky ukázaly, že děti považují Čechy za sociálně a ekonomicky silnější než Romy a Vietnamce a že Romy považují za nejméně pracovité.

Porovnání dětí a dospělých nepotvrdilo hypotézu o tom, že děti mají vůči národnostním menšinám kladnější vztah než dospělí. Děti vnímají pozitivněji než dospělí Čechy. Vietnamce hodnotily kladněji než dospělí v případě bohatství, oblíbenosti, čestnosti a laskavosti. Romy posuzovali dospělí a děti velmi podobně. Pouze u pracovitosti byl mezi dospělými a dětmi rozdíl v tom, že děti považují Romy za

pracovitější, v případě čestnosti a laskavosti hodnotily děti Romy negativněji.

Situace soužití Čechů, Romů a Vietnamců se stále vyvíjí, a proto je třeba ji nadále zkoumat. Je důležitá obecná informovanost veřejnosti, aby nedocházelo k nedorozuměním a následnému vzniku předsudků a stereotypů vůči menšinám. Problémová stránka soužití majoritní společnosti a minorit má kořeny již v dětském věku, proto považuji za nutné řešit situaci již na základních školách a v rodinách.

V této práci se snažím upozornit na problematiku soužití Čechů, Romů a Vietnamců. Můj výzkum na dětech je zobecnitelný pouze na Kolínsku, ale vzhledem k výsledkům považuji za důležité v tomto zkoumání pokračovat a rozšířit jej na celou Českou republiku.

LITERATURA

- Allport, G. W. (2004). *O povaze předsudků* (přeložil Eduard Geissler). Praha: Prostor. (Originál byl publikován v roce 1954.)
- Balvín, J. (1999). *Romské osobnosti ve fotografii*. Ústí nad Labem: HNUTÍ R.
- Brouček, J. (Ed.). (2003) *Český pohled na Vietnamce*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.
- Budilová, L., & Jakoubek, M. (Eds.). (2007). *Cikánská rodina a příbuzenství*. Ústí nad Labem: Dryada.
- Cohen, L. J. (2011). *The Psychology of Prejudice and Racism: What can psychology tell us about prejudice and racism?*. [online]. Dostupné z <https://www.psychologytoday.com/blog/handy-psychology-answers/201101/the-psychology-prejudice-and-racism>
- Čeněk, J., Smolík, J., & Vykoukalová, Z. (2016). *Interkulturní psychologie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada.
- Černá, M., Davidová, E., Holomek, K., Horvátová, J., Hübschmannová, M., Jařabová, Z., & Nečas, C. (2000). *Černobílý život*. Praha: Gallery.
- Danics, Š., & Kamík, T. (2008). *Extremismus, rasismus a antisemitismus*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze.
- Eriksen, T. H. (2007). *Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě* (Přeložila z norštiny Tereza Kuldová a z angličtiny Marek Jakoubek). Praha: Triton.
- Eriksen, T. H. (2012). *Etnicita a nacionalismus: Antropologické perspektivy* (Přeložil Marek Jakoubek a kol.). Praha: Sociologické nakladatelství SLON. (Originál byl publikován v roce 2010.)
- Ferjenčík, J. (2010). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál.
- Fraser, A. (1992). *The Gypsies*. Oxford: Blackwell.
- Freidingerová, T. (2014). *Vietnamci v Česku a ve světě: migrační a adaptační tendence*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON

- Frištenská, H. & Višek, P. (2002). *O Romech: na co jste se chtěli zeptat: manuál pro obce*. Praha: VCVS ČR.
- Gal, P. (2016). Když Češi neví, jací jsou Češi. Co o nás říkají výzkumy stereotypů. *Psychologon [online]*. Dostupné z <http://www.psychologon.cz/data/pdf/515-kdyz-cesi-nevi-jaci-jsou-cesi-co-o-nas-rikaji-vyzkumy-stereotypu.pdf>
- Geist, B. (1992). *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing.
- Harald, Ch. S. (Ed.). (2011) *Migrace a kulturní konflikty*. Praha: Auditorium.
- Hnilica, K. (2010). *Stereotypy, předsudky, diskriminace: pojmy, měření, teorie*. Praha: Karolinum.
- Holec, P. (2012). *BEST(ie) OF ČESKO: to nejlepší o nás*. Praha: XYZ.
- Holý, L. (2010). *Malý český člověk a skvělý český národ: Národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON.
- Hubertová, L. (2014). Vliv sociálního a kulturního kontextu na formování identity u dospívajících imigrantů vietnamského původu v severní Americe. *E-psychologie [online]*, 8(1), 1-11. Dostupné z <http://e-psycholog.eu/pdf/hubertova.pdf>.
- Hubertová, L. (2016). Jak uvažují nad svou identitou mladé Vietnamky 1,5. a 2. generace žijící v české republice?. *E-psychologie [online]*, 10(2), 1-17. Dostupné z <http://e-psycholog.eu/pdf/hubertova2.pdf>.
- Jandourek, J. (2012). *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel*. Praha: Grada.
- Kolář, M. (2005). *Bolest šikanování*. (2.vyd.). Praha: Portál.
- Lebeda, D. (2013). *Úvod do problematiky extremismu: příručka pro pedagogy*. Praha: Wolters Kluwer ČR.
- Leontiyeva, Y. (Ed.). Ezzeddine-Lukšíková, P., Hirt, T., Jakoubek, M., Kocourek, J., & Pažejová, L. (2006) *Menšinová problematika v ČR: komunitní život a reprezentace kolektivních zájmů*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

- Navrátil, P. (2003). *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Praha: Portál.
- Nečas, C. (2002). *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Neugebauer, P. (2011). *Národní stereotypy – minibakalářka [online]*. Dostupné z <http://www.neup.eu/narodni-stereotypy-minibakalarka#literatura>
- Patočka, J. (1992). *Co jsou Češi*. Praha: Panorama.
- Socioklub (1999). *Romové v české republice*. Praha: Sociopres.
- Stewart, M. (1997). *The time of the Gypsies*. Boulder: Westview Press.
- Surynek, A., Komárková, R., & Kašparová, E. (2001). *Základy sociologického výzkumu*. Praha: Management Press.
- Šišková, T. (Ed.). (2001). *Menšiny a migranti v České republice*. (1. vyd.). Praha: Portál.
- Šišková, T. (Ed.). (2008). *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál.
- Šotolová, E. (2013). *Vzdělávání Romů* (4. vyd.). Praha: Karolinum.
- Vegrichtová, B. (2017). *Extremismus a společnost* (2. aktualizované a doplněné vyd.). Plzeň: Aleš Čeněk.
- Vlachová, K. (Ed.). (2015). *Národní identity a identifikace: Česká republika – Visegrádská čtyřka – Evropská unie*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON.
- Weinerová, R. (2014). *Romové a stereotypy: Výzkum stereotypizace Romů v Ústeckém kraji*. Praha: Karolinum.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I: Dotazník rozdaný dětem

Příloha II: Dotazník vyplněný studentkou ze základní školy

Příloha I: Dotazník rozdaný dětem

Dotazník

Odpovědi vyznačte křížkem.

Jsi	<i>muž</i>	☐
	<i>žena</i>	☐

V jakém roce jsi se narodil/a?	<input type="text"/>
---------------------------------------	----------------------

Považuješ se za věřícího člověka?				
<i>rozhodně ano</i>	<i>spíše ano</i>	<i>spíše ne</i>	<i>rozhodně ne</i>	<i>nevím</i>
☐	☐	☐	☐	☐

Jak hodnotíš svou finanční situaci?						
<i>skvělá</i>	<i>výborná</i>	<i>spíše lepší</i>	<i>průměrná</i>	<i>spíše horší</i>	<i>špatná</i>	<i>velmi špatná</i>
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jsi se svou životní úrovní spokojený/á?				
<i>rozhodně ano</i>	<i>spíše ano</i>	<i>tak středně</i>	<i>spíše ne</i>	<i>rozhodně ne</i>
☐	☐	☐	☐	☐

1. Lidí pocházející z různých kultur jsou ve společnosti různě **oblíbení**. Použijte prosím následující stupnici k vyjádření svého názoru na to, jak jsou lidé těchto kultur oblíbení.

velmi oblíbení	oblíbení	spíše oblíbení	průměrně	spíše neoblíbení	neoblíbení	extrémně neoblíbení
3	2	1	0	-1	-2	-3

	Body
Češi	
Vietnamci	
Romové	

2. Různé skupiny v ČR mají **různé příjmy a různý majetek**. Pokuste se odhadnout, jaká je finanční a majetková situace typických příslušníků těchto kultur. Použijte stupnici v rámečku. Do tabulky pak zapisujte čísla odpovídající vašemu názoru. Pokud nedokážete odpovědět, napište X.

skvělá situace (velmi bohatí)	výborná	spíše lepší	průměrná	spíše horší	špatná	extrémně špatná situace (velmi chudí)
3	2	1	0	-1	-2	-3

	Body
Češi	
Vietnamci	
Romové	

3. S různými kulturami se spojuje různá míra **pracovitosti**. Prosím, použijte následující stupnici k vyjádření vašeho názoru na to, jak **pracovití** jsou typičtí příslušníci těchto skupin. Nebudete-li umět odpovědět, použijte X.

mimořádně pracovití 3	velmi pracovití 2	spíše pracovití 1	průměrně pracovití 0	spíše líní -1	velmi líní -2	mimořádně líní -3
-----------------------------	-------------------------	-------------------------	----------------------------	------------------	------------------	-------------------------

	Body
Češi	
Vietnamci	
Romové	

4. Různé kultury se spojují s určitým typem chování. Lidé, kteří z nich pocházejí, mohou být různě **čestní**, dodržují závazná pravidla, jsou morální, můžeme se spolehnout na jejich slovo. Prosím použijte následující stupnici k vyjádření vašeho názoru na to, jak jsou typičtí příslušníci těchto skupin **čestní**. Mezi jejich **opaky** patří zejména nečestnost, nespolehlivost, podvádění, lhaní.

mimořádně čestní 3	velmi čestní 2	spíše čestní 1	průměrně čestní 0	spíše nečestní -1	velmi nečestní -2	mimořádně nečestní -3
--------------------------	----------------------	-------------------	-------------------------	-------------------------	-------------------------	-----------------------------

	Body
Češi	
Vietnamci	
Romové	

5. Různé kultury se pojí s různými povahami. Lidé, kteří z nich pocházejí, mohou být různě **laskaví, přátelští**, nebo naopak **nevlídní, odtažití, nepřátelští**. Prosím, použijte následující stupnici k vyjádření vašeho názoru na to, jak jsou typičtí příslušníci těchto skupin **přátelští a laskaví**. Pokud nedokážete některou skupinu posoudit, napište u ní X.

mimořádně vřelí 3	velmi vřelí 2	spíše vřelí 1	průměrně vřelí 0	spíše chladní a odtažití -1	velmi chladní a odtažití -2	mimořádně chladní a odtažití -3
-------------------------	------------------	------------------	------------------------	--------------------------------------	--------------------------------------	--

	Body
Češi	
Vietnamci	
Romové	

6. Máte přátele z daných kultur? Kolik?

	ANO/NE	Počet
Češi		
Vietnamci		
Romové		

Děkuji.

Příloha II: Dotazník vyplněný studentkou ze základní školy

Dotazník

Odpovědi vyznačte křížkem.

Jsi muž žena V jakém roce jsi se narodil/a? 2004

Považuješ se za věřícího člověka?
 rozhodně ano spíše ano spíše ne rozhodně ne nevím

Jak hodnotíš svou finanční situaci?
 skvělá výborná spíše lepší průměrná spíše horší špatná velmi špatná

Jsi se svou životní úrovní spokojený/á?
 rozhodně ano spíše ano tak středně spíše ne rozhodně ne

1. Lidé pocházející z různých kultur jsou ve společnosti různě oblíbení. Použijte prosím následující stupnici k vyjádření svého názoru na to, jak jsou lidé těchto kultur oblíbení.

velmi oblíbení	oblíbení	spíše oblíbení	průměrně	spíše neoblíbení	neoblíbení	extrémně neoblíbení
3	2	1	0	-1	-2	-3

	Body
Češi	3
Vietnamci	1
Romové	-2

2. Různé skupiny v ČR mají různé příjmy a různý majetek. Pokuste se odhadnout, jaká je finanční a majetková situace typických příslušníků těchto kultur. Použijte stupnici v rámečku. Do tabulky pak zapisujte čísla odpovídající vašemu názoru. Pokud nedokážete odpovědět, napište X.

skvělá situace (velmi bohatí)	výborná	spíše lepší	průměrná	spíše horší	špatná	extrémně špatná situace (velmi chudí)
3	2	1	0	-1	-2	-3

	Body
Češi	2
Vietnamci	1
Romové	-1

3. S různými kulturami se spojuje různá míra **pracovitosti**. Prosím, použijte následující stupnici k vyjádření vašeho názoru na to, jak **pracovití** jsou typičtí příslušníci těchto skupin. Nebudete-li umět odpovědět, použijte X.

mimořádně pracovití	velmi pracovití	spíše pracovití	průměrně pracovití	spíše líní	velmi líní	mimořádně líní
3	2	1	0	-1	-2	-3

	Body
Češi	1
Vietnamci	2
Romové	-2

4. Různé kultury se spojují s určitým typem chování. Lidé, kteří z nich pocházejí, mohou být různě **čestní**, dodržují závazná pravidla, jsou morální, můžeme se spolehnout na jejich slovo. Prosím, použijte následující stupnici k vyjádření vašeho názoru na to, jak jsou typičtí příslušníci těchto skupin **čestní**. Mezi jejich **opaky** patří zejména nečestnost, nespolehlivost, podvádění, lhaní.

mimořádně čestní	velmi čestní	spíše čestní	průměrně čestní	spíše nečestní	velmi nečestní	mimořádně nečestní
3	2	1	0	-1	-2	-3

	Body
Češi	0
Vietnamci	0
Romové	-2

5. Různé kultury se pojí s různými povahami. Lidé, kteří z nich pocházejí, mohou být různě **laskaví**, **přátelští**, nebo naopak **nevlídní**, **odtažití**, **nepřátelští**. Prosím, použijte následující stupnici k vyjádření vašeho názoru na to, jak jsou typičtí příslušníci těchto skupin **přátelští a laskaví**. Pokud nedokážete některou skupinu posoudit, napište u ní X.

mimořádně vřelí	velmi vřelí	spíše vřelí	průměrně vřelí	spíše chladní a odtažití	velmi chladní a odtažití	mimořádně chladní a odtažití
3	2	1	0	-1	-2	-3

	Body
Češi	1
Vietnamci	2
Romové	-2

6. Máte přátele z daných kultur? Kolik?

	ANO/NE	Počet
Češi	ANO	ASI 100
Vietnamci	NE	X
Romové	ANO	1

Děkuji.

Bibliografické údaje

Jméno a příjmení autorky: Anna Arltová

Studijní program: prezenční

Studijní obor: Mgr. Psychologie

Název práce: Porovnání obsahu stereotypů k minoritám od 2. stupně základních škol po dospělost se zaměřením na Čechy, Romy a Vietnamce.

Počet stran (bez příloh): 80

Celkový počet stran příloh: 4

Počet pramenů literatury a internetových zdrojů: 39

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Karel Hnilica, CSc.

Rok dokončení práce: 2017

Pražská vysoká škola psychosociálních studií
Posudek vedoucího diplomové práce

Autorka práce **Anna Artlová**
 Název práce *Porovnání obsahu stereotypů k minoritám od 2. stupně základních škol po dospělost se zaměřením na Čechy, Romy a Vietnamce.*
 Obor studia psychologie
 Vedoucí práce doc. Karel Hnilica

stupnice**

1	2	3	4	5	0
---	---	---	---	---	---

Práce s odbornou literaturou

Využití relevantních odborných časopiseckých zdrojů (množství)
 Využití relevantních recentních pramenů (z posledních 2-5 let)
 Využití původních pramenů (nikoli sekundární literatury)

		x			
		x			
x					

Teoretická část

Členění, návaznost částí, rozvržení témat atp.
 Jasně směřování k hypotézám výzkumu
 Jsou definovány všechny konstrukty vyskytující se v hypotézách?
 Je vymezení klíčových témat a pojmů založeno na studiu více nezávislých zdrojů?
 Původnost zpracování odborné literatury, elaborace hypotéz
 Rozsah textu nesouvisějícího bezprostředně s hypotézami výzkumu („vata“)
 Odborný styl psaní, absence gramatických chyb, srozumitelnost, ...
Mohla by být teoretická část časopisecky publikována jako původní odborný text?

	x				
	x	x			
	x				
	x	x			
	x				
	x	x			
	x				
		x	x		

Problém, cíle, otázky a hypotézy

Jasnost a srozumitelnost stanovení cíle výzkumu
 Výzkumné otázky (originalita, zajímavost, závažnost...)
 Hypotézy (srozumitelnost, vnitřní konzistence, specifikace vztahů, ...)
 Teoretická relevantnost hypotéz
 Operacionalizace hypotéz (testovatelnost, falzifikovatelnost)

x					
	x				
x					
x					
	x				

Výzkumná strategie, design, soubor, techniky sběru dat

Předvýzkum: předběžné ověření psychometrických vlastností nástrojů
 Předvýzkum: předběžné ověření dostupnosti a vhodnosti souboru
 Výběrový soubor (vhodnost, složení, velikost, apriorní síla testů)
 Vhodnost použité výzkumné strategie pro test výzkumných hypotéz
 Popis použitých technik sběru dat (operacionalizace proměnných)
 Uvedení psychometrických vlastností použitých technik: reliabilita
 Jsou uvedeny potřebné údaje, aby bylo možno výzkum replikovat?

				x	
				x	
x					
x					
x					
		x			
x					

Prezentace dat a jejich analýzy

Jsou uvedeny základní deskriptivní údaje (M, SD, %, r, ...)?
 Jsou tabulky a grafy správně vytvořeny a popsány?
 Nejsou v textu údaje a data, která jsou irelevantní k testu hypotéz („vata“)?
 Byly adekvátně testovány všechny hypotézy (správná volba testu)?
 Jsou uvedeny velikosti účinku (r, d, η^2 , ...) a pravděpodobnosti?
 Jsou výsledky testů prezentovány správně, přehledně a srozumitelně?
 Jsou výsledky statistických testů správně interpretovány?
 Jsou v textu uvedeny pouze relevantní údaje, tabulky a grafy?
 Byly testovány všechny apriorní hypotézy a pouze ony?
 Jsou uvedeny potřebné údaje, aby bylo možno analýzy replikovat?

	x				
	x				
x					
x					
	x				
	x				
	x				
x					
x					
x					

Diskuse výsledků šetření a celkové zhodnocení výzkumu

Je uvedeno stručné a srozumitelné shrnutí hlavních výsledků výzkumu?
 Je provedena diskuse výsledků vzhledem k relevantní literatuře?
 Jsou vyvozeny – je-li to relevantní – přiměřené závěry týkající se důsledků zjištění?
Mohla by být výzkumná část časopisecky publikována jako původní odborný text?

x					
	x				
	x				
	x				

** 1 – výborně/ANO; 2 – velmi dobře /SPÍŠE ANO; 3 – dobře/STŘEDNĚ; 4 – velmi špatně/SPÍŠE NE; 5 – nedostatečně/NE; 0 – nehodnoceno, nehodí se atp.

Dodržování citačních a etických norem APA

Citace pramenů (autorů) v textu	X		
Citace textu (správnost, elaborace citací, počet citací a parafrází textu, ...)		X	
Citace jednotlivých pramenů v seznamu literatury	X		
Vytvoření seznamu literatury (formát, abecední řazení, shoda s citacemi v textu, ...)	X		
Etické normy 1: plagiátorství, neuvádění zdrojů, ...	X		
Etické normy 2: informovaný souhlas, anonymizace, debriefing, ...	X		
Etické normy 3: formulování hypotéz na datech, reanalýzy, vylučování případů, ...	X		

X			
	X		
X			
X			
X			
X			
X			

Spolupráce vedoucího práce se studentem, samostatnost a nezávislost studenta

Samostatnost a inovativnost při formulování hypotéz (vlastní přínos studenta)		X	
Samostatnost a metodologická kompetence při realizaci výzkumu	X		
Samostatnost a kompetence při práci s daty, při jejich analýzách a interpretaci		X	

	X		
X			
		X	

Hodnocení jednotlivých částí (lze uvést hlavní nedostatky)

Práce s odbornou literaturou	2,7
Autorka v teoretické části práce pracuje především s českou literaturou. Při vymezování klíčových teoretických pojmů (stereotypy, předsudky, postoje) by bývalo bylo vhodné seznámit se současnou odbornou literaturou.	
Teoretická část	2,4
V textu autorka cituje značné množství textu, které není bezprostředně relevantní ani k hypotézám, ani pro porozumění tématu.	
Problém, cíle, otázky a hypotézy	1,4
Pro vlastní výzkum formulovala tři původní hypotézy	
Výzkumná strategie, design, soubor, techniky sběru dat	1,4
V práci použila autorka korelační výzkum, jehož se zúčastnil rozsáhlý soubor dětí.	
Prezentace dat a jejich analýzy	1,5
Autorka získala velmi cenná data. Výsledky jejich analýz by si však zasloužily lepší prezentaci a vysvětlení v textu. Výsledky jsou velmi přínosné a vhodně doplňují u nás publikované údaje.	
Diskuse výsledků šetření a celkové zhodnocení výzkumu	1,8
Autorka neuvádí svá zjištění do širších souvislostí. V diskusi v principu pouze rekapituluje hlavní zjištění.	
Dodržování citačních a etických norem APA	1,3
Autorka cituje v seznamu literatury takřka bezchybně podle norem APA. U citace elektronických zdrojů se však neuvádí [online]. Při citaci v textu se občas dopouští nepřesností. Poněkud nešťastný je návyk citovat autory na konci odstavce (tam patří především tehdy, jde-li o přímou citaci).	
Spolupráce vedoucího práce se studentem, samostatnost studenta	2,0
Studentka je aktivní a spolehlivá. Celý výzkum realizovala velmi svědomitě a iniciativně. Slabší stránkou je neschopnost samostatně statisticky analyzovat a interpretovat data.	
CELKOVÉ HODNOCENÍ	1,7 (SD = 0,7)

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Čím si vysvětlujete, že děti jsou v mnoha ohledech více předsudečné než dospělí?

Práce splňuje podmínky kladené na diplomovou práci a **doporučuji ji k obhajobě.**

Navrhovaná klasifikace: **1-2**

Datum, podpis: 13. 8. 2017

doc. Karel Hnilica

**Posudek oponenta diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta/-tky: Anna Artlová

Obor studia: Psychologie

Název práce: **Porovnání obsahu stereotypů k minoritám od 2. stupně základních škol po dospělost se zaměřením na Čechy, Romy a Vietnamce**

oponent práce: doc. PhDr. Jaroslav Kořan

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 80

Počet stránek příloh: 4

Počet titulů v seznamu literatury: 39

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Oborová příslušnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

		x		
--	--	---	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	x			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

		x		
--	--	---	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	x			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

x				
---	--	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešení problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

x				
---	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

	x			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	x			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Návaznost kapitol a subkapitol

	x			
--	---	--	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

x				
---	--	--	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

	x			
--	---	--	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

V čem se liší předsudky dětí a školní mládeže od předsudků dospělých?
Jaký je vztah mezi stereotypy a předsudky?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Diplomantka předložila práci na aktuální a nosné téma předsudků vůči Čechům, Romům a Vietnamcům v České republice. Popisuje základní pojmy vztahované k tématu, uvádí charakteristiky jednotlivých skupin pobývajících na území ČR – Romů, Vietnamců a Čechů. V poměrně rozsáhlém výzkumu komparuje získané výsledky výzkumu stereotypů u dětí a dospívajících s výsledky, které již byly získány ve výzkumech dospělých.

K textu lze vznést následující připomínky: Při redakci textu bylo možné vynechat úvodní definice základních pojmů, které se většinou uvádějí v pracích bakalářského typu. Charakteristiky Romů a Vietnamců není jednoduché formulovat, ale text většinou vychází z prací Šiškové; u řady parafrází je pouze rok vydání, ale chybí stránky či další určení.

Celkové hodnocení: Téma je voleno vhodně. Text je psán čitelně a přehledně, přehledné je i dotazníkové šetření. Diplomantka splnila požadavky kladené na diplomové práce – a předloženou práci lze doporučit k obhajobě.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: výborně

Datum, podpis: 7. 9. 2017

doc. PhDr. Jaroslav Kořa